

Dvije muhe jednim udarcem - usporedba nizozemskih frazema s hrvatskim na temelju Bruegelove slike Nizozemske poslovice

Brodej, Paola

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:510990>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za germanistiku, Katedra za nederlandistiku

Diplomski rad

Dvije muhe jednim udarcem – usporedba nizozemskih frazema s hrvatskim na temelju Bruegelove slike *Nizozemske poslovice*

Paola Brodej

Mentor: dr. sc. Slađan Turković, izvanredni profesor

ZAGREB, 2022.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za germanistiku, Katedra za nederlandistiku
Diplomski studij

Diplomski rad

Dvije muhe jednim udarcem – usporedba nizozemskih frazema s hrvatskim na temelju Bruegelove slike *Nizozemske poslovice*

Two birds with one stone - a comparison between Dutch and Croatian idioms based on Bruegel's painting *Netherlandish Proverbs*

Paola Brodej

SAŽETAK

Cilj ovog rada usporedba je nizozemskih i hrvatskih frazema na temelju prikaza na Bruegelovoj slici *Nizozemske poslovice*. Slika je nastala u 16. stoljeću i već je dugo predmetom frazeoloških istraživanja. Kontrastivnom analizom uspostavljen je odnos podudarnosti između nizozemskih frazema i odabranih im hrvatskih ekvivalenata.

Teoretski dio rada uspoređuje razvoj frazeologije na oba govorna područja te daje opći uvid u jezikoslovnu tradiciju kojoj pripada proučavanje ove slike, s kratkim osvrtom na povijest prikupljanja poslovice. Slijede usporedba terminologije na oba jezična područja te uspostava terminologije koja će se potom koristiti, definicija te kategorizacija frazeoloških cjelina. Potom se objašnjavaju alati korišteni za srž rada, a to su kontrastivna analiza te pojam ekvivalencije.

U teoretskom dijelu se još i kontekstualizira nastanak slike – od kulturne klime 16. stoljeća na sjeverozapadu Europe, do Bruegelova nastavljanja tek započete tradicije monumentalnih prikaza jezičnih pojava. Također, sumarno se navodi Bruegelov život te se opisuju neke formalne karakteristike slike.

U praktičnom dijelu rada uspostavlja se korpus frazema koje će se potom analizirati, iznose se njegovi izvori te kriteriji korišteni za odabir. Konačni korpus čini 117 frazema nad kojima je provedena strukturna, tipološka te semantička analiza, a izneseno je i objašnjenje svakog pojedinog frazema.

Kontrastivna analiza frazema čini zadnji, glavni dio rada. Pokazala je da gotovo četvrtina frazema iz korpusa ima istovrijedan ekvivalent u hrvatskom jeziku, a 23,9 % ih se djelomično podudara s nekim od hrvatskih frazema i oni su uglavnom zasnovani na zajedničkom izvoru. Više od polovica frazema iz korpusa nema odgovarajući frazem u hrvatskom jeziku, ali je pronađen neki slična značenja. Tek 8 frazema nema apsolutno nikakav usporediv frazem u hrvatskom jeziku. Iz navedenog se može zaključiti da, unatoč kulturnoj razlici, postoji niz ekvivalentnih frazema u oba jezika koji vuku podrijetlo iz antike ili Biblije, no veći dio frazema ipak ostaje kulturno specifičan.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 94 stranice, 82 reprodukcije

Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: nizozemski frazemi, hrvatski frazemi, frazeologija, ekvivalencija, Bruegel

Mentor: dr. sc. Slađan Turković, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači:

dr. sc. Slađan Turković, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Kristian Novak, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Aleksandra Ščukanec, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 03. rujna 2019.

Datum predaje rada: 29. kolovoza 2022.

Datum obrane rada: 28. rujna 2022.

Ocjena: izvrstan (5)

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Paola Brodej, diplomantica diplomskoga studija nederlandistike na Odsjeku za germanistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom „Dvije muhe jednim udarcem – usporedba nizozemskih frazema s hrvatskim na temelju Bruegelove slike Nizozemske poslovice rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 29. kolovoza 2022.

Paola Brodej

ZAHVALE

Zahvalila bih se sadašnjim i bivšim profesorima Katedre za nederlandistiku, koji su mi nebrojeno puta odgovorili na sva moguća pitanja.

Hvala mojim sestrama, kumi i Loreni na podršci. Na tome hvala i Darku, kao i na beskrajnom čekanju na prijevode i svim savjetima.

Hvala Domagoju na velikodušnoj pomoći s tehnikalijama.

Hvala Mori koja je hvatala noćne leptire.

Sadržaj

1. Uvod.....	7
1.1. Motivacija	7
1.2. Cilj i hipoteza.....	8
1.3. Metodologija.....	8
2. Povijest frazeologije.....	10
2.1. Povijest frazeologije u Nizozemskoj.....	11
2.2. Povijest frazeologije u Hrvatskoj.....	11
2.3. Paremija i paremiologija.....	12
2.3.1. Povijest proučavanja poslovice na nizozemskom govornom području.....	12
2.3.2. Povijest proučavanja poslovice na hrvatskom tlu	13
3. Terminologija.....	14
3.1. Frazeološka terminologija nizozemskog jezika	14
3.2. Frazeološka terminologija hrvatskog jezika.....	15
3.3. Definicija frazema.....	16
3.4. Kategorizacija frazema	19
3.5. Poslovice, izreke, uzrečice – definicije i obilježja	19
4. Kontrastivna frazeologija.....	22
4.1. Kontrastivna analiza.....	23
4.2. Ekvivalencija.....	23
5. Frazemi u slici.....	25
5.1. Humanizam Niskih zemalja.....	25
5.2. Bruegelovi prethodnici.....	26
5.3. Život Pietera Bruegela Starijeg	28
5.4. Slika <i>Nizozemske poslovice</i>	29
6. Priprema korpusa za analizu	31
7. Frazeološka analiza	35
7.1. Strukturna analiza prikazanih frazema.....	40
7.2. Tipologija prikazanih frazema	44
7.3. Semantička analiza prikazanih frazema.....	47
8. Kontrastivna analiza frazema.....	50
8.1. Rezultat	69
9. Zaključak.....	73
10. Popis korištene literature.....	75
10.1. Internetski izvori	76
11. Summary	78

Dodatak I.....	79
Dodatak II	81

1. Uvod

Dovesti poznavanje nekog jezika na višu razinu znači barem donekle poznavati frazeologiju, a to predstavlja jedan od jezičnih segmenata koje je najteže usvojiti. Premda je frazeologija jedinstvena svakom jeziku i nerijetko se u svojim ustaljenim oblicima prenosi generacijama, paralelizmi u drugim jezicima su svakako mogući. Ovaj rad se bavi proučavanjem nizozemske frazeologije kao sukusa nizozemske kulture, i to na primjeru slike Pietera Bruegela Starijeg, te usporedbom odabranih frazema s hrvatskim pandanima. Na slici je prikazano više od stotinu frazema koji su se koristili na nizozemskom jezičnom području u vrijeme nastanka slike (današnja Nizozemska i Flandrija, 16. stoljeće), od kojih je mnogo još i danas u upotrebi. Razmotrit ćemo kakve su strukture prikazani frazemi, koji od njih su prisutni u hrvatskom jeziku i na koji način, a koji su ostali specifični nizozemskom govornom području.

1.1. Motivacija

Interes za ovom problematikom javio se kroz praksu – točnije, na fakultativnoj nastavi nizozemskog jezika koji sam predavala u Klasičnoj gimnaziji. Slika je na nastavi korištena kao alat kojim je učenicima trebalo predstaviti neke od nizozemskih izreka, ne toliko zbog njihove jezične vrijednosti koliko zbog proučavanja izreka kao svojevrsnog zrcala tadašnje, pa i današnje društvene stvarnosti. Prevođenjem i tumačenjem poslovice se učenike pokušalo navesti na kritičko razmatranje i usporedbu s izrazima vlastitog jezika; iako su im mnoge od izreka značenjem bile daleke, uspjeli su pronaći točke konvergencije. Ova anegdota dovela je do dubljeg promišljanje problematike učenja frazema.

Čak i uz proučavanje jezika na meta-razini, izreke često predstavljaju izazov onima koji pokušavaju usvojiti neki strani jezik, a učenje jezika posredno, izvan njegova govornog područja čini učenje izreka i njihovu upotrebu u točnom kontekstu mnogo težim.

1.2. Cilj i hipoteza

Cilj je rada ustanoviti sličnosti između nizozemskih i hrvatskih frazema na temelju Bruegelove slike *Nizozemske poslovice*. Unatoč tome što je slika nastala u različitom kulturnom krugu od hrvatskog, možemo pretpostaviti da neke frazeološke sličnosti bez obzira na njihovo podrijetlo postoje jer je Bruegel prvenstveno slikao općenito ljudsko iskustvo, pa možemo pretpostaviti i općenitost upotrebljivanih frazema. Valja utvrditi do koje mjere seže frazemska podudarnost, u kojima slučajevima i koliko često.

S obzirom na to da se Bruegela percipira kao *seljačkog* slikara, a slika se naziva *Nizozemske poslovice (Dodatak I – slika I)*, često se o slici govori kao o pokušaju bilježenja narodnih frazema. Postavlja se pitanje je li podrijetlo prikazanih frazema isključivo narodno te kako izgledaju odgovarajući parnjaci tim frazemima u hrvatskom jeziku. Bruegelova slika, premda nije jedina slika te vrste, skuplja niz poslovice bez lingvističkog prosuđivanja njihova sadržaja. Poslovice su tematski vezane uz mane, a manji dio sadrži i vulgarizme, što njihovo proučavanje čini još slojevitijim. Takav nediskriminantan pristup nastojao se zadržati i u kontrastivnoj analizi s hrvatskim poslovicama koje dosad još nisu uspoređivane s nizozemskim.

1.3. Metodologija

Budući da je rad usmjeren proučavanju usporedbi nizozemskih i hrvatskih frazema, prvo treba usporediti povijest frazeologije unutar okvira oba jezična područja pod pretpostavkom da su se obje lingvističke discipline razvijale neovisno jedna od druge. Zatim će se definirati područje istraživanja te terminologija koja će se nadalje koristiti u radu – prvenstveno osnovni pojmovi frazeologije, a zatim i pojmovi te metodologija kontrastivne frazeologije. Nakon utvrđivanja teoretskog okvira, srž rada će se temeljiti na kontrastivnoj analizi nizozemskih i hrvatskih frazema. Korpus odabranih frazema zasnovan je na spomenutoj Bruegelovoj slici, a nakon njegove uspostave, nad njime su učinjena strukturna te semantička analiza, kao i tipizacija frazema. Kontrastivnom analizom težilo se pronaći ekvivalente nizozemskih frazema

u hrvatskom jeziku te vidjeti odgovaraju li rezultati pretpostavljenoj hipotezi da, unatoč kulturnoj razlici, frazemske podudarnosti ipak postoje.

2. Povijest frazeologije

Frazeologija se još donekle smatra novom granom lingvistike, a njezini se počeci vežu uz četrdesete i sovjetske lingviste, prije svega Viktora Vinogradova, koji je, polazeći od ideja Švicarca Charlesa Ballyja, pionira proučavanja frazeologije iz lingvističkog kuta, udario temelje nove discipline. (Zichler, 2016; 8) Istočnoeuropski počeci su prije svega bili usmjereni uspostavljanju granica u odnosu na lingvistiku u obliku deskriptivnog kategoriziranja, a iz čega je proizašla podjela na sintaktičke cjeline ispod razine jednostavne rečenice te cjelina na razini rečenice. (Cowie, 1998; 4).

Na sovjetske su se ideje 70-ih godina nastavili srednjoeuropski i istočnoeuropski lingvisti, prije svega zbog političkih okolnosti. Od zapadnonjemačkih lingvista koji su se istakli 70-ih godina, posebno treba spomenuti Haralda Burgera, zaslužnog za naglašavanje važnosti idioma kao neizostavnog dijela jezika. I britanski znanstvenici poput Cowieja i Howartha su se, unatoč političkoj udaljenosti od ruske lingvistike, ipak našli pod njezinim utjecajem. (Cowie, 1998; 4)

De Saussureov je strukturalizam zaslužan za postupni razvoj frazeologije kao zasebne lingvističke discipline u Europi, dok Sjedinjene Američke Države slabo pokazuju interes za tu granu lingvistike sve do 80-ih godina 20. stoljeća kad se počinje proučavati s kognitivnog aspekta, a pritom se nimalo ne referirajući na suvremenu europsku frazeologiju. Obje struje ostaju zaokupljene drugom kvalitetom pitanja sve dok Dobrovolskij nije kognitivni pristup primijenio na pitanja tradicionalne frazeologije, time kombinirajući dvije struje. (Zichler, 2016; 9-11)

Od 80-ih godina frazeologija postaje sve prisutnija kao relevantna lingvistička grana i rezultati kolokacijskih proučavanja sve više ulaze u domenu leksikografije. (Cowie, 1998; 19, 20)

2.1. Povijest frazeologije u Nizozemskoj

Na nizozemskom govornom području interes za aspektima frazeologije, prije svega za poslovicama i izrekama, postoji još od 15. stoljeća, no u znanstvenom se smislu proučavanje nizozemske frazeologije razvija dosta kasno, tek krajem 20. stoljeća. Prije toga je prvenstveno riječ o sporadičnim pokušajima i oni se uglavnom bave sintaksom stalnih jezičnih konstrukcija. Do spomenutog intenzivnijeg proučavanja nizozemskih frazema dolazi polovicom 80-ih godina, djelomično unutar granica govornog područja, ali većim djelom i izvan njih – u Poljskoj, Mađarskoj i Njemačkoj. Domaće će se proučavanje frazeologije pretežno prikloniti američkoj struji, dok će inozemne studije uglavnom ostati vezane uz metodologiju tradicionalne europske frazeologije, a obje će se uglavnom baviti leksičko-semantičkom problematikom frazeologije. Strani istraživači su usto još zaslužni i za komparativno proučavanje nizozemske frazeologije. (Zichler, 2016; 11, 12)

Rad poljske istraživačice Klimaszewske označio je početak proučavanja nizozemskih sintagmi iz kuta kognitivne semantike, dok izniman prilog razvoju frazeologije *intra muros* svakako predstavlja *Vaste verbindingen* Verstraten (1992.), zasad još najdetaljnija i najsvaeobuhvatnija studija nizozemskih sintagmi iz kognitivno-semantičkog kuta. (Zichler, 2019; 10)

2.2. Povijest frazeologije u Hrvatskoj

I u Hrvatskoj se frazeologija kao znanstvena disciplina razvija dosta kasno, no nešto prije no u Nizozemskoj. Tako je rad, koji je udario temelje proučavanju hrvatske frazeologije, *O strukturi frazeologizma* Antice Menac, objavljen već 1970./1971. godine. Njime autorica definira frazem kao osnovnu jezičnu cjelinu te utire put *zagrebačkoj frazeološkoj školi* koja je zaslužna za odcjepljenje frazeologije kao discipline unutar hrvatske lingvistike. (Kovačević, 2012; 4) Neupitan doprinos frazeologiji donio je i Josip Matešić objavivši 1982. godine prvi rječnik koji sadrži hrvatske frazeme. (Kovačević, 2020; 360) U međuvremenu je objavljen i

niz poredbenih frazeoloških rječnika, no ni jedan nije posvećen usporedbi nizozemskih i hrvatskih frazema.

2.3. Paremija i paremiologija

Paremiologija je lingvistička disciplina koja proučava poslovice.¹ Jednako kao i u slučaju frazeologije i frazema, konsenzus oko jednoznačne definicije poslovice dosad još nije donesen. Neporecivo je da su izreke prisutne u različitim kulturama svijeta i svjedok su kontinuiteta usmene književnosti, pa ih tako nalazimo u sumerskoj, indijskoj, kineskoj, grčkoj, rimskoj, islamskoj kulturi, a poseban izvor poslovice Zapadne kulture bit će Biblija. Uz paremiologiju koja proučava poslovice, odnosno paremije (grč. παροιμία – poslovica), pareografijom je nekoć nazivana disciplina koja je poslovice skupljala i bilježila, a u međuvremenu su se ta dva pojma stopila jednostavno pod nazivom *paremiologija*. (Kekez, 1996; 13-16)

2.3.1. Povijest proučavanja poslovice na nizozemskom govornom području

Početak interesa za stalne jezične konstrukcije u Nizozemskoj započeo je interesom za poslovice. Najstarija sačuvana knjiga poslovice iz 1480. godine s nizozemskog govornog područja, *De Proverbia Communia*, sadrži oko 800 poslovice s prijevodom na latinski. (Hübnerová, 2010; 17) Dskora je objavljena *Adagia* Erazma Roterdamskog, isprva brojivši tek stotinjak poslovice kojima je Erazmo neprestano dodavao nove, a popratio ih je komentarima i objašnjenjima. Do 1508. godine je *Adagia* brojila oko tri tisuće poslovice. Kao značajan i utjecajan Erazmov rad svakako treba spomenuti *Apothegmatum opus*, prijevod Plutarhove *Apothegmate*, zbirke aforizama. (Kekez, 1996; 17) Ovime je započeo uzlet bilježenja poslovice na nizozemskom govornom području, pa tako sredinom šesnaestog stoljeća izlazi *Gemeene Duytsche Spreekwoorden: Adagia oft Prouerbia ghenoeemt te Proverbia Teutonica*, nedugo nakon koje će Bruegel naslikati svoju sliku. (Hübnerová, 2010; 17) U 18. stoljeću je objavljena još jedna značajna zbirka izreka - *De oorsprong en uytlegging*

¹ [Hrvatski jezični portal - paremiologija](#), pristupljeno 24. travnja 2022.

van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden, tot opheldering der vaderlandsche moedertaal, popraćena komentarima autora Carolusa Tuinmana o njihovom podrijetlu te značenju. Privremeno dolazi do cezure u objavljivanju zbirki poslovice i izreka, što se pripisuje političkoj i ekonomskog situaciji, a do ponovnog procvata interesa za poslovicama dolazi u vrijeme romantizma. Sredinom 19. stoljeća izlazi obimom ogroman rječnik izreka *Spreekwoordenboek der Nederlandse taal of verzameling van Nederlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van vroegeren en lateren tijd* P. J. Harreboméea u tri dijela, obuhvativši 42 500 izreka. Najranija frazeološka studija nizozemskog jezika u pravom smislu te riječi objavljena je 1901. u Nizozemskoj - *Nederlandse Spreekwoorden, Spreekwijzen, Uitdrukkingen en Gezegden*, F. A. Stoetta, a doskora (1905.) je u Belgiji objavljena *Spreekwoorden en zegswijzen afkomstig van volksgebruiken, volksgezegden en volksgeloof*. Ipak, sve do osamdesetih godina će frazeološka istraživanja vezana za poslovice u Nizozemskoj biti rijetka, s iznimkom *De omschrijving van spreekwoord, zegswijze, uitdrukking en gezegde* iz 1963. Franka van Gestela koja je ostala temeljem nizozemske frazeologije. (Bursiková, 2006; 4-5)

2.3.2. Povijest proučavanja poslovice na hrvatskom tlu

Povijest sakupljanja i proučavanja hrvatskih poslovice počinje otprilike u isto vrijeme. Štoviše, čak dvadesetak godina ranije na ovim prostorima u odnosu na Erazmovu *Adagia*, Juraj Šižgorić sakupio je hrvatske, to jest ilirske poslovice te ih preveo na latinski. Više od toga ne znamo, jer djelo nije sačuvano, a za njega saznajemo iz drugog Šižgorićeva djela. (Mikić, Škara, 1992; XVII) Stotinjak godina poslije je objavljena *Adagia ilirica* Stjepana Beneša, očigledno po uzoru na Erazmovu zbirku, a koja kao ni Šižgorićeva zbirka nije sačuvana. Prva sačuvana samostalna zbirka poslovice je zbirka *Proričja slovinska* iz 1697. Njezina izvornog autora ne možemo sa sigurnošću utvrditi, no postupno je nadopunjavana, a konačni oblik joj je u 18. stoljeću dao I. M. Matijašević. (Kekez, 1996; 18-19) Kontinuitet bilježenja poslovice

nastavlja se kroz 18. i 19. stoljeće, a sve više zbirke nastaje i na sjeveru te istoku Hrvatske i bave se lokalnim poslovicama i izrekama, između ostalog Belostenčev *Gazophylacium* (1740.), Mikloušićeva *Prirečja horvatska* (1821.), ali i druge. U vrijeme ilirskog narodnog preporoda poslovice postaju osobito važne, pa tako redovito izlaze u Gajevoj *Danici*. Poslovice, izreke i druge ustaljene sveze sve više ulaze u lingvistička djela kao dio opusa ili kao primjer na kojem se vrši lingvistička analiza, ali i u rasprave o književnoj teoriji. (Kekez, 1996; 22, 37-38)

Frazeološka proučavanja poslovice će do kraja 20. stoljeća ostati pod jakim utjecajem Škarpinih *Hrvatskih narodnih poslovica* iz 1909., povelike zbirke poslovice koja je zbog svoje detaljnosti i metodologije još dugo ostala relevantnim izvorom za daljnja istraživanja. (Mikić, Škara, 1992; XVII)

3. Terminologija

Prije detaljnog proučavanja poslovice, svakako se treba uhvatiti ukoštac s frazeološkom terminologijom obaju jezika. Naime, frazeologiju u oba jezika zahvaća terminološka neusustavljenost i (pre)obilje pojmova, od onih najjednostavnijih do najkompliciranijih, što dalje otežava nedvosmisleno proučavanje jezika.

3.1. Frazeološka terminologija nizozemskog jezika

Na nizozemskom govornom području postoji nekoliko izraza kojima se opisuje temeljna jedinica frazeologije, a po sličnosti i načinu ulaska u nizozemski jezik slični su hrvatskim jezikoslovnim izrazima. To su *vaste verbinding*, *fraseologisme*, *idioom*, *collocatie* i *uitdrukking*.

Vaste verbinding odgovara *frazeološkoj svezi* hrvatskog jezika, a suprotna je takozvanoj *vrije verbinding*, odnosno *slobodnoj svezi*. Ovaj izraz Verstraten koristi za većinu idiomatskih izraza. (Verstraten, 1992; 24)

Fraseologisme upućuje na ono što je poimence analogno našem frazeologizmu, to jest frazemu, ali sadržajno se od njega može razlikovati. Prema Klimaszevskej, *frazologizam* može biti dosta općenit pojam – on je sintaktička cjelina podložna sintaktičkim pravilima, ali nije uvijek nužno idiomatska cjelina, dok je pandanu tog termina u hrvatskom jeziku idiomatičnost temeljna odrednica. Također, termin *idoom* je više usmjeren sadržaju nego obliku (Klimaszewska, 1989; 229) i smatra ga se emocionalno obojenim jezičnim elementom. (Timman, 1992;82)

Collocatie je termin engleskog podrijetla (Hübnerová, 2010; 20) koji u nizozemskom nije posebno ukorijenjen ni jasno definiran. Prema Klimaszevskej, kolokacije su fiksne cjeline i u strukturalnom, kao i u semantičkom smislu, no stupanj njihove idiomatičnosti može varirati. Pod nazivom *kolokacije* se u nizozemskom katkad misli na sintagmatsku kombinaciju glagola i imenice, čiji stupanj idiomatičnosti i stroge vezanosti ne mora biti izrazito velik. (Timman, 1992;81)

Uitdrukking je općeniti termin koji se opetovano koristi u nizozemskom jeziku, a možemo ga prevesti samo kao *izraz*. Idiomatičnost i strukturalna vezanost mu se pretpostavljaju, ali nejasno u kojoj mjeri te ga svaki autor koristi na različit način. (Hübnerová, 2010; 21)

3.2. Frazeološka terminologija hrvatskog jezika

Termin koji je ispočetka opisivao temeljnu jedinicu proučavanja frazeologije je Antica Menac u svom radu nazvala *frazologizmom*, povodeći se za ruskim jezikoslovcima, no već je devedesetih godina zamijenjen riječju *frazem*, koja slijedi logiku ostalih lingvističkih naziva, poput *morfem*, *leksem*, itd. (Kovačević, 2020; 360) Osim frazema, uvriježen je i naziv *frazološka sveza*. (Menac, 2007; 9)

Pod utjecajem anglofone stručne literature nastojalo se uvesti i izraze poput *fraza*, *idiom*, *idiomatski izraz* i *idiomatska fraza*, no nisu zaživjeli, a pojavljivali su se i drugi – *ustaljena*

fraza, stalni izraz, stalna sveza, ustaljeni izraz, ustaljena kolokacija, itd. Razlika u nazivlju se objašnjava razlikom u definiranju temeljne jedinice frazeologije.

Fraza je termin američkog podrijetla nastao polovicom prošlog stoljeća, no nije se ustalio u hrvatskoj stručnoj terminologiji, zato što je često negativno konotiran kao isprazan.

Idiom se istovremeno pojavio u terminologiji američke njemačke i ruske lingvistike, a odnosi se isključivo na jezične cjeline prenesena značenja, čime se izostavljaju svi drugi oblici frazema. (Kovačević, 2012; 6, 7)

S druge strane, u nazivu *ustaljene kolokacije* riječ je o gotovo o antinomiji – kolokacije su same po sebi djelomično stabilne, kod njih postoji mogućnost proizvoljne zamjene nekog od elemenata nekim drugim te idiomatičnost njihova značenja nije nužna, kao što je to slučaj s frazemima, (Stojić, Murica, 2010; 113-115) stoga je naziv *ustaljene kolokacije* nezgrapno i tek djelomično opisuje predmet proučavanja.

Možemo ustvrditi stanovite sličnosti u terminologiji oba jezika. Postoji obilje termina čije definicije nisu čvrsto definirane ili nisu općeprihvaćene. Unatoč tome, u oba jezika nailazimo na parnjake koji su najčešće stranog podrijetla, ali uglavnom nisu zaživjeli na funkcionalnoj razini.

3.3. Definicija frazema

Problem terminologije koja nije jednoznačna prati problem preciznog određenja objekta istraživanja i njegove osnovne jedinice. Različiti autori usmjereni su na različite terminološke definicije. Neki od autora u frazeologiju ne ubrajaju složenije oblike poput izreka, poslovice, dok prema mišljenju drugih autora, one pripadaju području istraživanja frazeologije. (Ćuže, 2020; 3) Naime, najranija frazeološka sistematizacija proizašla iz ruske tradicije bavila se podjelom između cjelina koje funkcioniraju kao rečenice, poput izreka, poslovice i sličnog te manjih cjelina koje funkcioniraju na razini manjoj od rečenice. Na takvu podjelu su se djelomično nastavili britanski istraživači. (Cowie, 1998; 4)

Prema Vinogradovu, frazemi su prvenstveno slikoviti te prenesena značenja, izražajni te su im komponente nezamjenjive. (Kovačević, 2012; 9) On frazeološke jedinice dijeli na tri skupine – frazeološke sraslice, frazeološke cjeline te frazeološke sveze. Frazeološke sraslice ili idiome smatra kombinacijama riječi čije je značenje preneseno i ne može se odrediti na temelju čisto semantičkog značenja riječi. Frazeološke cjeline su kombinacije riječi koje su djelomično fiksne, odnosno, metaforička su razradba inače doslovnog značenja te je kombinacija riječi nešto labavija u odnosu na prethodnu kategoriju. Elementi frazeoloških sveza, pak, nisu slobodni, ali ostaju u većoj mjeri samostalni te barem jedan od njih nadilazi svoje doslovno značenje. Kasnije raščlambe frazeoloških jedinica na fiksne, djelomično fiksne te otvorene kombinacije prate ovaj model, ali drukčije nazivaju svaku od navedenih kategorija. (Cowie, 1998; 4-5)

Klimaszewská promatra frazem kao strukturno-semantičku cjelinu čije se značenje ne dá iščitati iz njezinih pojedinih dijelova, oni su frazeološki povezani, pri čemu frazemi ne moraju nužno biti idiomatični. (Klimaszewska, 1989; 229) Gläser frazeološku cjelinu određuje kao leksikaliziranu grupu riječi od barem dva leksema, koja je relativno strukturno i sintaktički fiksna, a može biti idiomatizirana, konotirana te emocionalno nabijena. Pritom je idiom glavna vrsta frazema i njegovo se značenje ne može izvesti iz značenja njegovih pojedinih dijelova. (Gläser, 1998; 125)

Definicija češkog lingvisti Čermáka dalje određuje frazeme kao ustaljene i reproduktivne cjeline koje su višerječne, sintaktički nefleksibilne i nedjeljive, a arhaizmi im nisu neuobičajeni. Sastavnice im nisu zamjenjive i paradigmatički su povezane, nepromjenjive i neprevodive, a pritom i ekspresivne i emocionalne. (Kovačević, 2012; 8)

Menac kao glavnu karakteristiku frazema navodi njegovu čvrstu strukturu od kojih je određena komponenta semantički izmijenjena, iz čega proizlazi neprozirnost značenja, odnosno, značenje frazema nije shvatljivo iz zbroja značenja njegovih sastavnica. Iz tog

razloga ne nastaje u govornom procesu. Vezanost je sintagmi tolika da pojedine komponente nisu zamjenjive ni sinonimima osim u posebnim primjerima. Češće su strukturalne promjene gramatičke kvalitete – one ne zahvaćaju idiomatičnost fraze. (Menac, 2007; 11-13) Važna je i kontekstualizacija frazema, odnosno tendencija da se uklapa u rečenicu u kojoj je upotrijebljena kao njezin sastavni dio. Poput Čermáka, navodi emocionalnost, neprevodivost, prenesenost značenja kao tipične odrednice frazema. (Kovačević, 2012; 10)

Matešić frazem također definira kao čvrstu svezu riječi koje su se upotrebom ustalile i koje nisu zamjenjive drugim riječima. Nadalje, frazem definira kao skup od najmanje dvije punoznačne riječi, od kojih je barem jedna semantički promijenjena, što čini nužnim da je značenje frazema drukčije od doslovnog značenja sintagme. Poslije Matešić proširuje definiciju frazema onime što je nazvao *minimalnim frazememom*, a koji se sastoji od barem jedne autosemantičke riječi u svezi sa sinsemantičkim riječima. Kao važan element frazema navodi i nužnost frazema da se uklopi u određeni kontekst. (Kovačević, 2012; 9-10)

Najmanje dvije sastavnice su uvjet za frazem i prema shvaćanju Fink-Arskovski, od kojih je ili jedna punoznačnica u kombinaciji s nepunoznačnicom ili su obje punoznačnice. Frazem ne nastaje u govornom procesu, već ga se uči kao zadanu strukturu te se sintaktički uklapa u rečenicu ili se upotrebljava kao posebna cjelina. Glavna odlika mu je slikovitost koja je vezana uz semantičko preoblikovanje frazeoloških komponenti. Ekspresivnost i konotativno značenje su također bitne karakteristike koje navodi kao obilježje frazema. (Fink-Arsovski, 2002; 6-7)

Kovačević primjećuje da su ovakva razmatranja frazema često kontradiktorna. Opetovano se ustaljenost, nepromjenjivost i vezanost javljaju kao glavne odrednice frazema, a što je u opreci s emotivnošću koju nekolicina autora navodi. Također, teško je govoriti čisto o semantičkom ili strukturalnom segmentu frazema, jer je tek u teoriji moguće napraviti jasnu razliku između oba elementa frazema, ali rijetko je tako i u praksi. (Kovačević, 2012; 11-12)

3.4. Kategorizacija frazema

Iz te se pripomene jasno iščitava da zbog različitih načina definiranja frazema postoje i različiti načini njihove kategorizacije, a neke od njih smo već i spomenuli. Klasifikacija ovisi o aspektu koji se uzima kao osnova razvrstavanja – to može biti podrijetlo, oblik, stil ili nešto drugo, a vidjeli smo već da elementi poput razine fleksibilnosti ili zamjenjivosti uvelike određuju poimanje frazema. Postoje tri osnovna načina proučavanja frazema – strukturno, sintaktičko te semantičko. U slučaju Bruegelove slike je svakako nužno pozabaviti se opsegom frazema u strukturnom smislu. Frazeeolozi su se uglavnom usuglasili o tri razine podjele. Fonetska je riječ opsegom najmanji frazem, zatim slijedi skup riječi te frazemi opsega rečenične strukture. (Fink-Arsovski, 2002; 8) Čermáková je klasifikacija također zasnovana na trodijelnom sustavu dalje razrađenom u potkategorije u koje je Hübnerová razvrstala frazeme s Bruegelove slike. (Hübnerová, 2010; 29)

U strukturnoj analizi frazema sa slike će pozornost prije svega biti na vezanosti frazemskih sastavnica, dok će semantička analiza biti posvećena određivanju tema kojima se frazemi bave. Potom će frazemi biti kategorizirani prema svom opsegu prema već navedenoj trodiobi i s daljnjom razradom frazema rečeničnog opsega prema Van Gestelovoj kategorizaciji.

3.5. Poslovice, izreke, uzrečice – definicije i obilježja

Kao što je slučaj sa svom spominjanom frazeološkom terminologijom, poslovice i srodne frazeme su već mnogo put pokušali definirati i opisati, i to ne isključivo lingvisti. Zbog slojevitosti pojma teško je pronaći definiciju koja bi uključila sve njezine karakteristike.

Latinski *proverbium* je narodski prevedeno na *riječ, priričje*, a u znanstvenom se diskursu od 19. stoljeća ustalio naziv *poslovica*, ruska prevedenica. (Kekez, 1996; 13-15) U hrvatskom dosad nije ni bilo pokušaja čvršće definicije pojma, već su pojedini autori iznosili karakteristike poslovica koje su smatrali važnima. Poslovice kao složenije frazeme karakterizira ustaljenost sintaktičke strukture, sažetost i metaforičnost, kao i ukorijenjenost u iskustvu. (Čubelić, 1957;

9) Kekez je naziva minijaturom usmene književnosti za koju vrijede posebne zakonitosti. (Kekez, 1996; 13) Mikić i Škara navode da su univerzalno prisutne, nadilaze vrijeme i prostor, sintaktički su vezane i uklapaju se u strukturu jezika. Zbog slikovitosti i kratkoće su lako pamtljive i zbog toga se lako prenose iz generacije u generaciju te iz jedne kulture u drugu. (Mikić, Škara, 1992; VIII-IX)

Mikić i Škara također daju prilično detaljan pregled i kategorizaciju sintaktičkih i morfoloških osobitosti poslovice. Sintaktički su poslovice potpune rečenice ili nepotpune, svedene tek na nekoliko dijelova. Češće su oblika jednostavne rečenice, a katkad se javlja i oblik složene rečenice. Radnja se u poslovicama najčešće izriče poslovičnim prezentom, a u slučaju izricanja prošlosti, to se čini gnomskim imperfektom, koji tad zapravo označuje univerzalnost vremenske radnje. Način koji prevladava u poslovicama je indikativ. (Mikić, Škara, 1992; X-XI)

Kao leksičku posebnost izdvajaju učestalost apstraktnih pojmova, arhaizama, posuđenica i lokalizama. Od stilskih karakteristika najbitniji su rima te ritmičnost onih poslovice koje su pisane u stihu. Što se tiče onog što autori nazivaju *unutrašnja struktura poslovice*, one mogu biti doslovna značenja ili prenesenog značenja, a koje se postiže metaforom, personifikacijom, ironijom i antitezom. (Mikić, Škara, 1992; XI-XV)

Poslovici srodne oblike ne objašnjavaju u tančinu. Tako izreku definiraju kao oblik kraći od poslovice koji je čvršće ukorijenjen u kontekstu. Sentencija je jezgrovita izreka moralnog sadržaja čiji je izvor najčešće poznat, a najveću je popularnost imala u antici i srednjem vijeku. Uzrečica je također slikoviti sažet oblik, no sintaktički je nedovršen i nije zaokružena cjelina. Autori opisuju u kratkim crtama i druge oblike, ali ih ne razlikuju previše. Najviše su zaokupljeni sažetošću kao glavnim obilježjem svih ovih oblika, usput se ograđujući zbog sličnosti i prekapanja svih navedenih oblika. (Mikić, Škara, 1992; IX)

Do Van Gestelova članka iz 1963. nije ni u nizozemskom postojala definicija niti razlika između srodnih pojmova, već se jedan koristio kako bi se opisao drugi. (Van Gestel, 1963; 214) Ono što se u nizozemskom naziva *spreekwoord*, a mi bismo preveli kao poslovice, Van Gestel definira kao izjavu koja izriče općenito životno iskustvo ili moralnu poruku. Ona se sastoji od nepromjenjivih, formulaičnih izraza u prezentu te normalnog rečeničnog poretka.² Kombinacija riječi u posloviци i njihov poredak su fiksni te nije moguće dodavanje novih elemenata. Posebnosti su poslovice i jezgrovitost, simetričnost sastava i rima, ali to nikako nisu njihova univerzalna obilježja. (Van Gestel, 1963; 215)

Predikat je svakako nužan dio poslovice te njezin nepromjenjiv dio, međutim, katkad je radi jezgrovitosti izostavljen, što ne utječe na razumljivost cjeline. Kad je prisutan u rečenici, tad je izrečen u indikativu prezenta, što mu daje univerzalnost, a glagol se glavne surečenice neupravnog govora izriče imperfektom. Pritom se finitni glagol nalazi na drugom mjestu, kao u izjavnoj rečenici, što učvršćuje autoritet i izvjesnost poruke. Iz tog razloga upitni oblik, imperativ ili neki drugi način nisu pogodni za poslovice. Autor još navodi kao bitna obilježja anonimnost njihova autora te laku pamtljivost i reprodukciju. (Van Gestel, 1963; 215-216)

Zegswijze, odnosno izreku, autor opisuje kao izjavu koja sadrži subjektivni sud. Sličnost sa poslovičom Van Gestel vidi u tome što obje imaju predikat, no izreci se može dodati subjekt i glagolsko se vrijeme može prilagoditi kontekstu. Također, ovom je obliku moguće zamijeniti neki od elemenata ili dodati neko novi, sve dok barem jedan od postojećih elemenata izreke odgovara kontekstu. (Van Gestel, 1963; 219)

Gezegde, to jest uzrečica, tek je dio rečenice koji ima stalan oblik što se tiče izbora riječi, njihova poretka te značenja, ali ne i stalan odnos s određenim glagolom, stoga mu otvara mjesto u rečenici. Već spomenuti *uitdrukking*, odnosno izraz, autor koristi za opis konstrukcije čiji je

² U nizozemskom je poredak riječi u rečenici fiksni, pri čemu se finitni glagol u svim vrstama rečenica osim zavisnih surečenica nalazi na drugom mjestu. Poredak ostalih dijelova rečenice je također većinom određen, ali neke dijelove rečenice je moguće smjestiti s malo više slobode.

završni dio infinitiv ili više njih, a prednji dio se sastoji od nekih drugih vrsta riječi te je eventualno otvoren za nadopunu ili zamjenu. Unatoč dodanim elementima, izraz ostaje jezgrom rečenice. (Van Gestel, 1963; 217)

4. Kontrastivna frazeologija

Kontrastivna frazeologija grana je kontrastivne lingvistike koja se počela razvijati 60-ih godina prošlog stoljeća, premda je tradicija usporedbi izreka i poslovice različitih jezika postojala već od kraja 19. stoljeća. (Cotta Ramusino, Mollica, 2020; 1) Nastala je u sklopu teorije prevođenja, kad se potonja počela baviti pitanjima lingvističkog pristupa prevođenju. (Hübnerová, 2010; 32)

Glavni je cilj kontrastivne frazeologije usporediti frazeme dva ili više jezika te među njima utvrditi sličnosti i razlike. Ona se bavi opisom i usporedbom frazema na temelju njihove strukture, tematske povezanosti pojedinih dijelova frazema te tipologijom međujezičnih istovrijednica. (Dobrovol'skiš, Piirainen, 2022; 77) Pritom je odlučujući element svakako međujezična razlika. (Cotta Ramusino, Mollica, 2020; 2)

Isprva se oblikovavši pod utjecajem sovjetskog jezikoslovlja, kontrastivna se frazeologija najviše razvila 80-ih godina u Njemačkoj. (Bursiková, 2006; 26) Prve kontrastivne studije nizozemske frazeologije nastale pretežno 90-ih u Nizozemskoj usmjerene su učenju nizozemskog kao stranog jezika, a istovremeno u Istočnoj Europi nastaju kontrastivne studije nizozemskog i poljskog, odnosno mađarskog jezika, poput onih Predote i Klimaszewske. U međuvremenu su objavljivane kontrastivne studije nizozemskog i njemačkog, francuskog, a u posljednje se vrijeme javljaju komparativne studije nizozemskog i afrikaansa. (Feyaerts, 2008; 651) U Hrvatskoj se već sedamdesetih i osamdesetih godina objavljuju dvojezični frazeološki rječnici, a koje je uglavnom inicirala Antica Menac. (Kovačević, 2008; 517) Posljednjih petnaestak godina objavljuje se sve više kontrastivnih studija hrvatskog jezika, uglavnom ga

uspoređujući s engleskim, njemačkim, talijanskim i mađarskim. Odnosu hrvatskog i nizozemskog dosad još nije posvećena pozornost.

Kontrastivna se frazeologija prije svega obilato oslanja na korpusnu lingvistiku (Cotta Ramusino, Mollica, 2020; 2), a koristi se i sljedećom metodologijom.

4.1. Kontrastivna analiza

Glavna je metoda kontrastivne frazeologije izvorno nastala u svrhu podučavanja stranih jezika, a polazište joj je bio udžbenik *Language* iz 1933. američkog predstavnika strukturalizma Bloomfielda. Ideju je četrdesetih primijenio Fries kad se afirmirala strukturalistička težnja za raščlambom te strukturiranjem jezika. Naime, masovno doseljavanje migranata nakon Drugog svjetskog rata donijelo je problem učenja stranog jezika, stoga je doskora valjalo pronaći sustav koji bi to olakšao. Kontrastivna analiza zasnovana na znanstvenom shvaćanju jezika između kojih su povučene paralele trebala je ponuditi rješenje tog problema. (Djiguimkoudre, 2020; 82-83) Naziv *kontrastivna analiza* uveo je R. Lado u svojoj knjizi *Linguistics Across Cultures* iz 1957., a uskoro kontrastivna lingvistika i kontrastivna analiza nadilaze okvire prevođenja i podučavanja te ih se, između ostalog, počinje primjenjivati na frazeologiju. (Hübnerová, 2010; 32-33)

4.2. Ekvivalencija

Pojam ekvivalencije također je nastao u kontekstu traduktologije, a poslije ga je preuzela kontrastivna frazeologija. Pojam je uvela leipziška škola, a artikulirali su ga Kade i Filipec. (Snell-Hornby, 1988; 20)

Kade je razvio sustav od četiri vrste ekvivalencije. Prema njegovoj teoriji, potpuna ekvivalencija označava identične termine u oba jezika, što, primjerice, nalazimo u standardiziranoj terminologiji. *Fakultative Äquivalenz* označava pojavu kad pojam iz jednog jezika može označavati više pojmova u drugom, dok *approximative Äquivalenz* obuhvaća tek dio pojma drugog jezika. Naposljetku, nulta ekvivalencija se odnosi na pojmove koje su

specifični nekoj kulturi i za koji ne postoji ekvivalent u drugom jeziku. Jedna od najvećih mana daljnjem razvitku njegova sustava je njegova svedenost na pojedine riječi, što je svakako nedostavno za frazeološka razmatranja. U Njemačkoj se 70-ih godina zahuktala rasprava o ekvivalenciji, no donijela je tek unaprjeđenje već postojećeg sustava, poput Kollerovih pet vrsta ekvivalencije – *konotativnog*, *denotativnog*, *formalnog*, *pragmatičnog* i *tekstualno-normativnog*. U narednom su desetljeću u Americi objavljene studije koje su na drukčiji način tumačile pojam ekvivalencije. Njemačko je shvaćanje pojma strogo znanstveno, usko te namjenski usmjereno, čime je on postao statičan i jednodimenzionalan. Suprotno tome, američko je shvaćanje pojma postalo sve nejasnije, čime je također postalo neupotrebljivo. (Snell-Hornby, 1988; 20-21)

Traduktološki ekvivalenti primijenjeni na kontrastivnu frazeologiju svode se na sljedeće elemente:

- 1) potpuna, odnosno apsolutna podudarnost – frazemi oba jezika jednaki su po značenju, sintaksi i leksičkoj strukturi te frazemskoj slici
- 2) djelomična podudarnost – frazemi oba jezika identični su ili gotovo identični po značenju, ali nisu identični po sintaktičkoj ili leksičkoj strukturi ili po frazemskoj slici
- 3) nepodudarnost – frazemi oba jezika ne podudaraju se u frazemskom smislu

Apsolutnih je ekvivalenta zapravo vrlo malo – Dobrovol'skiĭ i Piirainen ih nazivaju „leksikografskom fikcijom“. Prava se ekvivalencija pojavljuje tek kod primjera koji su zasnovani na istom izvoru. (Dobrovol'skiĭ, Piirainen, 2022; 79-81) Hübnerová u svom radu razlikuje dvije vrste nepodudarnosti – manju i veću, oslanjajući se na tezu da postoji jako malo frazema koji u ishodišnom jeziku nemaju baš nikakav ekvivalent. Kod manje nepodudarnosti, frazemi drugog jezika su općenitiji, ali imaju dodirnu točku s izvornim frazemom. Kod veće nepodudarnosti, u ishodišnom jeziku ne postoji odgovarajući frazem. (Hübnerová, 2010; 75-

76) Jasnoća i jednostavnost ove podjele čine je pogodnom za primjenu na korpusu frazema s Bruegelove slike.

5. Frazemi u slici

Premda nisu doslovna značenja, frazemi su uglavnom figurativni, što olakšava njihovo prenošenje u likovni medij. Ta lakoća prikaza odgovorna je za razvoj duge tradicije prikaza poslovice, sve od drvoreza do ilustracija u manuskriptima i uljanim slikama, od kojih je Bruegel tek jedan u nizu. Dugoj ikonografskoj tradiciji svakako svjedoči opsežna monografija *Proverb Iconography: An International Bibliography* Mieder i Sobieski iz 1999., koja sadrži čak 378 jedinica. (Mieder, 2004; 148)

Prije tumačenja pojedinih poslovice, potrebno je razmotriti u kojem je kulturnom kontekstu slika nastala, kakva je kulturna klima tad vladala te također treba ukratko razmotriti slikarevu biografiju.

5.1. Humanizam Niskih zemalja

Neosporno je da je polovicom 16. stoljeća humanizam već dobroano zahvatio sjever Europe, kako u književnosti, tako i u umjetnosti. Nije bila nikakva neobičnost da se obrtnici i trgovci, dakle, već podosta oblikovana srednja klasa, bave skupljanjem i proučavanjem klasične književnosti. U kontekstu procvata zanimanja za klasičnu književnost, ponovo je oživljeno i zanimanje za poslovice. Tako je nastala Erazmova *Adagia*, djelo od presudne važnosti za tadašnje shvaćanje poslovice, a nepobitno i važno djelo za shvaćanje Bruegelove slike.

O popularnosti ove knjige svjedoče njezina brojna izdanja, ali i djela nastala po uzoru na nju. Nakon Biblije, *Adagia* je u 16. stoljeću bila najčitanija knjiga, postala je ishodištem biblioteke svakog humanista, a utjecala je na Rabelaisa, Calvina i Alciatija. Još važnije, Erazmo je promijenio način na koje su poslovice dotad shvaćane, a zatim i prikupljane i objašnjavane u zbirkama. Naime, poslovice na nizozemskom govornom području nipošto nisu bile novina

koju je donijela renesansa. Naprotiv, već su od 12. stoljeća ondje poznate. Poslovice su učestalo uzimane iz klasične književnosti s ciljem prenošenja kršćanskih vrijednosti puku. Takvo je shvaćanje poslovice u skladu s biblijskim shvaćanjem mudrih izreka kao sredstva tumačenja kompleksnih misli. Početkom 16. stoljeća takvo shvaćanje izreka više nije dostatno, već one postaju način širenja humanističkih ideja. Više nisu rezervirane za pasivno upijanje posredovanih ideja, već ih se aktivno koristi u govoru i pismu. (Sullivan, 1991; 435) One su i dalje didaktično sredstvo, ali ne samo za moralne vrijednosti, već i za učenje jezika – latinskog i grčkog, ali i narodnog jezika. Prevođenje poslovice bio je način utvrđivanja jezika, a dvojezičnost ili čak trojezičnost nisu bile rijetkost u paremiološkim zbirkama ili na grafikama. Sve se više obraća pozornost i na grčke izreke i u zbirkama se sve detaljnije navode njihovi izvori, sve u sklopu unaprijeđenog shvaćanja poslovice kao prenosioca antičke filozofije. (Sullivan, 1991; 436) Biblijske mudrosti te narodne izreke manje su važne – Erazmo ih je uglavnom izostavio iz svojih *Adagia*, tvrdeći da ih svatko već poznaje, dok ih je Polidor Vergilije uključio tek u kasnije izdanje svojih *Adagia*. Kad se pojavljuju u zbirkama, onda je to zato što odgovaraju klasičnim poslovicama koje se navode. Nadalje, od ovog trenutka autori paremioloških zbirki tumače poslovice – one više nisu tek izolirane napomene, već im se navode autori i izvori, tumači im se značenje, povezuje ih se sa stvarnim činjenicama te im se dodaje autorovo mišljenje. (Sullivan, 1991; 437)

5.2. Bruegelovi prethodnici

Književno zanimanje za poslovice prelilo se na monumentalnoj razini i u likovne umjetnosti 16. stoljeća. Dotad su se na sjeveru Europe tek sporadično javljali prikazi pojedinih poslovice, više kao primijenjena umjetnost nego kao samostalna umjetnička djela te uvijek u kontekstu predmeta vezanih za religiju. (Sullivan, 1991; 438)

Prema onome što nam je sačuvano, najpoznatija Bruegelova preteča po tehnici u ulju te monumentalnosti izvedbe je svakako Hieronymus Bosch. Njegovi triptisi *Kola sa sijenom* i *Vrt*

zemaljskih naslada uključuju mnoštvo frazema te su oba djela prema svojoj ambicioznosti na tragu nastojanja Erazma i ostalih paremiologa. Ipak, dosadašnja su se proučavanja njegova djela neprestano koncentrirala na kasnosrednjovjekovnu kvalitetu, pritom zanemarujući renesansnu dimenziju. Njegova se djela ne tumače kao da su nastala za istu vrstu publike kao i *Adagia*, a poslovice koje se uzimaju kao ishodište njegovih djela se uglavnom navode kao narodne. (Sullivan, 1991; 438) To ne objašnjava zašto poslovice u njegovim djelima imaju povlašten položaj u odnosu na način kako su one prije obrađivane u umjetničkim djelima. Frazemi u njegovim slikama su svojim obimom, složenošću, i načinom na koji su izvedeni jednakovrijedni poslovicama *Adagia* Erazma i Polidora Virgilija, premda im je izvor mogao biti i *Proverbia communia*, zbirka narodnih poslovice koja je doživjela nekoliko izdanja, a jedno je objavljeno tridesetak godina prije nastanka slike baš u Boschovom rodnom gradu. To je ipak malo vjerojatnije, jer njihova kratkoća ukazuje na to da su bile priručnik u bogoslužju ili školstvu. A najvažnije od svega, mnoge od naslikanih poslovice klasičnog su podrijetla i navedene su u *Adagia*. Različiti izvori frazema okupljaju se u jednoj temi – uzaludnosti ljudske pohlepe i škrtosti. (Sullivan, 1991; 439-440)

Djelo koje je također prethodilo Bruegelovoj slici *Nizozemske izreke - Velike ribe jedu malu ribu* također je temeljeno na izreci, a ponoviti će je i na našoj slici. Grafika je vjerojatno rađena po uzoru na Boscha, koji također prikazuje ovu izreku kao detalj na nekim od svojih slika. Izvor prikaza nije poznat, moguće je da je preuzeta kao narodna izreka, ali je vjerojatnije da je ipak klasičnog podrijetla. Natpis koji prati grafiku je dvojezičan – latinski te narodni, slično kao u antwerpenskom izdanju Erazmova *Adagia* iz 1533., čime se vjerojatno pokušao osigurati veći domet potencijalnih kupaca. (Sullivan, 1991; 442-443)

Koju godine prije nastanka Bruegelove slike nastala je gravura Fransa Hogenberga *Plavi plašt ili ludost svijeta (Dodatak I - slika II)*. Hogenbergova je kompozicija nešto kaotičnija, poslovice su nasumično raspoređene, ali kao i kod Bruegela, scena je smještena u seoski

ambijent. Motiv po kojem je slika dobila svoj naziv, plavi plašt, nailazimo i kod Bruegela, a riječ je o prikazu žene koja zaogrće naivnog muža plavim plaštem, što sugerira prevaru, odnosno preljub. Prema toj se sceni poslije naziva cijeli podžanr prikaza poslovice, što nam može ukazati da naziv *Nizozemske poslovice* nije bio izvorni naziv slike. (Hübnerová, 2010; 38-39, Sullivan, 1991; 445) Bruegel reproducira većinu izreka s Hogenbergove grafike, stoga su vjerojatno oba djela bila namijenjena istom tipu publike. (Sullivan, 1991; 447)

5.3. Život Pietera Bruegela Starijeg

Kao i u slučaju većine sjevernjačkih starih majstora, ne možemo s prevelikom sigurnošću ustvrditi njihov životni put, prije svega zato što nam nije sačuvano mnogo pisanih izvora, a oni koji jesu, nisu previše pouzdani. To vrijedi i za glavni izvor o životu Pietera Bruegela – *Het Schilder-boeck* Karela van Mandera, sjevernjačkog Vasarija koji je Bruegelov životopis napisao tridesetak godina nakon slikareve smrti, stoga mu ne možemo sasvim vjerovati. U četrdesetak godina života i dvadesetak godina aktivnog rada nastao je cijeli Bruegelov opus, ostavio je jak utjecaj na mnoge druge umjetnike, a i oba sina su mu postala cijenjeni slikari. Zato što je većinu narudžbi radio ili za sebe ili za privatne naručitelje, njegova su djela ostala rasuta po privatnim kolekcijama, stoga je dugo ostao nepoznat javnosti. (Seegers, 2007; 15)

Bruegel je rođen između 1525. i 1530. u okolici Brede, u današnjoj provinciji sjeverni Brabant. (Michel et al., 2012; 5) Često se pretpostavlja i prenaglašava da je seljačkog podrijetla kako bi se dodatno potenciralo da je Bruegel ljubitelj „malog čovjeka“. Bruegel je ipak bio obrazovan čovjek (Seegers, 2007; 6), koji je prijateljevao s poznatim humanistima. (Sullivan, 1991; 441)

Znamo da četrdesetih godina 16. stoljeća u Antwerpenu šegrtuje u radionici Pietera Coecka van Aelsta i nakon majstorove smrti odlazi u Mechelen pripomoći na triptihu koji je naručila lokalna gilda rukavičara. Od 1551. godine zaveden je kao majstor u Gildi svetoga Luke iz Antwerpena, najslavnijoj gildi Niskih zemalja. Za njih uglavnom izrađuje crteže za gravure.

Dokora putuje u Italiju i neko vrijeme ostaje u Rimu, gdje se susreće s Julijem Klovićem. U Antwerpen se vraća 1554., a 1556. se zapošljava u radionici Hieronymusa Cocka, za kojeg izrađuje nacрте za gravure i koji mu pokazuje Boschove grafike – one će mnogo utjecati na Bruegela, pa tad nastaje *Velike ribe jedu malu ribu*, ali i mnogi drugi radovi. (Smeets, 1969; I) Iz 1557. su nam sačuvane njegove najranije slike. U tim je ranijim grafikama i slikama jako vidljiv utjecaj vjere, što će s vremenom postupno iščeznuti. (Seegers, 2007; 14)

Krajem pedesetih godina 16. stoljeća povezuje se s humanistima i za njih odrađuje neke od narudžbi. Otada svoja djela potpisuje kao „BRVEGEL“ rimskom kapitalom te izbacujući „g“ koje mu je dotad ime sadržavalo, vjerojatno u nastojanju da naglasi povezanost s humanizmom. (Oberthaler et al., 2018; 16) Sve više radi za privatne zbirke – od 1559. nastaju njegove najpoznatije slike, pa tako i *Nizozemske poslovice*, (Smeets, 1969; II) a od 1562. sve više se posvećuje slikarstvu. (Oberthaler et al., 2018; 16) Nakon kratka putovanja u Amsterdam 1562., seli u Brussel, a potom ženi kćer nekadašnjeg majstora Pietera Coecka. Ondje ostaje do kraja života, premda još radi za neke od naručitelja iz Antwerpena te mu slijede najplodonosnije godine slikarske karijere. Tad napokon primjećujemo utjecaj talijanske renesanse na Bruegelov prikaz likova, koji postaju veći te postavljeni bliže promatraču. (Cahan, Riley, 1979; 10) U ovom razdoblju mu se rađaju i sinovi, a koji će također postati uvaženi slikari. Umire 1569. godine i pokopan je u Brusselu. (Michel et al., 2012; 5)

5.4. Slika *Nizozemske poslovice*

Slika danas poznata pod nazivom *Nizozemske poslovice* (*Dodatak I – slika I*) naslikana je u ranijem periodu Bruegelove karijere, oko 1559., kad se pretpostavlja da se ozbiljnije uhvatio slikarstva. Poput Hogenbergove slike, spominje se i pod imenom *Plavi plašt* prema jednom od motiva sa slike, ali se navodi i kao *Svijet okrenut naglavce*. Posljednji naziv dolazi od tipa grafike popularnog sredinom 16. stoljeća, koji se temelji na stilskoj figuri *impossibilia*. Ona obrće ili negira neki prirodni zakon ili hijerarhiju – životinje love lovce, žene preuzimaju

mušku ulogu, sluge zapovijedaju gospodarima, itd., a bila je popularna u antičkoj i srednjovjekovnoj retorici. Funkcija te inverzije odnosa moći bila je prikazati ljudsku glupost. Naziv *svijet okrenut naglavce* često se primjenjuje na cijeli Bruegelov opus, a u slučaju naše slike se naziv opravdava motivom okrenutog globusa (10) – svijeta doslovno, ali i metaforički okrenutog naopako. Unatoč tome, na slici ne vidimo ovaj tip apsurd. Bruegelova je slika duboko ukorijenjena u realnosti – smještena je u pejzaž koji naoko djeluje kao selo, za razliku od grafika teme *svijet okrenut naglavce* čiji je prostor uglavnom neodređen kako bi se iz nje mogla iščitati općenitije, alegorijsko značenje. Iz tog razloga možemo reći da je naslov neopravdan – jedino što tematski spaja ovu sliku sa spomenutim tipom grafike je to što tematizira ljudsku glupost. (Kunzle, 1977; 197-199)

Slika je smještena u eksterijer posut uglavnom ljudskim, ali i ponešto životinjskim figurama koje su grupirane u labavo organiziranim skupinama. Naoko se čini da nisu povezane, ali su zapravo povezane frazemima, kojima često okolni frazemi tematski odgovaraju. Prikazani ljudski likovi pripadaju svim sferama života – od seljaka, trgovaca, vezilja, crkvenih velikodostojnika, vojnika, plemića, čak i Isus i nekolicina đavolčića, jedino nema ni jednog djeteta. Odrasli su ovdje oni koji se djetinje ponašaju, njima je upućena kritika i svi su zastupljeni, a djeca su je, u svojoj nevinosti, ovdje pošteđena. (Seegers, 2007; 19)

Kompozicijom slike dominira oštra dijagonala koju čini rijeka koja se ulijeva u more, a s njezine obje strane je prostor definiran gostionicom, dvorcem, poljima te seoskim kućama. Svaka od tih prostornih odrednica služi kao scenografija nekoj od grupice likova. Linija horizonta postavljena je visoko kao i kod Boscha i slika nije građena prema linearnoj renesansnoj perspektivi, već hijerarhijskoj. Bojom prevladavaju zemljani tonovi, a pojedini su detalji naglašeni plavom ili crvenom, a na taj je način posebice istaknut središnji prizor s već spomenutom preljubnicom i njezinim lakovjernim mužem.

Po svojim oblikovnim sredstvima, sliku još itekako obilježava duh srednjega vijeka. Međutim, idejno je slika izrazito humanistički nastrojena. Osim što je građena na mnoštvu frazema, ocrta misao da je glupost izvor sve nesreće, baš kao u Erazmovoj *Pohvali ludosti* (1508.). (Seegers, 2007; 22)

6. Priprema korpusa za analizu

Analizi frazema prethodilo je sastavljanje korpusa koji će se promatrati. Naime, mnogi znanstvenici koji su se bavili proučavanjem ove slike sastavljali su vlastite popise frazema koji se na njoj pojavljuju. Najpoznatiji su oni Graulsa i Marijnissen, a oba je koristila Hübnerová. One se ne razlikuju mnogo – Marijnissen se temelji na Graulsu, ali suvremene je ortografije. Najveći nedostaci Graulsova popisa su to što svaki prizor ograničava tek na jedan frazem te ih međusobno ne povezuje. Hübnerová također svaki prizor veže uz samo jedan frazem, a Graulsu kao najveću prednost pripisuje to što se obilato koristio tadašnjim izvorima te da je, osim što je bio lingvist, bio i stručnjak za narodne običaje. (Hübnerová, 2010; 46-49) Potonje Hübnerová očito smatra ključnim za razumijevanje frazema, no to sugerira da su prikazani frazemi većinom narodnog podrijetla.

U svojoj se analizi kao kriterij usvajanja nekog frazema unutar korpusa Hübnerová vodila konkretnošću nekog frazema te njegovom ukorijenjenošću u prikazanom. Kao treći kriterij navela je frazeološku vezanost za tip grafike *plavog plašta*. Frazemi Bruegelove slike uvelike se poklapaju s onima s Hogenbergove grafike, a njihovo tumačenje olakšava činjenica da su prizori na Hogenbergovom djelu rastumačeni popratnim tekstom. (Hübnerová, 2010; 51)

Korpus ovog rada kombinacija je korpusa frazema koji je sastavila Hübnerová te onog koji je sastavio Seegers, a na koji su primijenjeni isti kriteriji koje je koristila Hübnerová – frazem mora biti konkretan te na očit način povezan sa slikom. Mnogi frazemi koji su navedeni u starijoj literaturi su vrlo općeniti, stoga je moguće da su prikazani, ali se to ne može sa

sigurnošću tvrditi. Primjerice, *waar rook is, is vuur* toliko je općenit, da bi se mogao primijeniti na bilo koji dio slike s vatrom, a ima ih nekoliko. Suprotno tome, Bruegelovi su prikazi vrlo konkretni. (Hübnerová, 2010; 50) Svakako je bitno nadodati i da značenjska priroda frazema treba igrati ulogu u njihovu odabiru. Bruegel je prije svega koncentriran na prikaz nepoželjnoga ponašanja, čime upozorava na dobro vladanje, stoga nema smisla da je nekolicina njih pozitivno konotirana. Primjerice, *voor de wind is het goed zeilen* – treba ploviti kako vjetar puše – ne predstavlja društvenu kritiku i ne upozorava na ispravan način življenja pa se ni ne uklapa u ostale frazeme. *Mak als het lammetje* istovremeno je preopćenit izraz, ali i pozitivna značenja, stoga je, kao i u radu Hübnerove, ovdje odbačen.

Hübnerová nekolicinu frazema obilježava kao „nedovoljno jasne“, odnosno tvrdi da njihov prikaz nije dovoljno uvjerljiv, dok druge odbacuje kao krivo interpretirane, ponovo bez objašnjenja. (Hübnerová, 2010; 52; 54-55) Neki od njih koji su spomenuti u Seegersovu popisu frazema su uključeni ovdje, jer valjana argumentacija osim vlastitog mišljenja nije iznesena. Riječ je o, primjerice, *dat hangt als een kakhuis boven de gracht*, frazemu koji je jasno prikazan (66) i u istom je prikazu kombiniran s frazemom *alle twee door één gat schijten*. Da je slikar kanio prikazati samo potonji frazem, najvjerojatnije bi se odlučio za drukčiji način prikaza nužnika te ga ne bi naslikao iznad rijeke, što odgovara prvome frazemu.

S druge strane, Hübnerová pri sastavljanju korpusa ispravno primjećuje da većina frazema nije fiksna, unatoč tome što je glavna odrednica frazema njihova nepromjenjivost. (Hübnerová, 2010; 56) Primjerice, Seegers navodi dvije varijante istog frazema – *een spaak in het wiel steken* ili *een stok in het wiel steken*. Harrebomée navodi obje varijante u svom rječniku, a Stoett samo prvu. Hübnerová također navodi isključivo prvu. Ipak, promatrajući sliku, bilo je logično odlučiti se za varijantu frazema koja sadrži *stok* (štap) umjesto *spaak* (žbica), jer je na prikazu (41) očito prikazana drvena motka koja je zapela u kotaču, a ne njegova žbica. Unatoč posve drugoj imenici, smisao frazema bitno ne mijenja, ali dosljednost slici je ipak izabrana

kao glavni kriterij. Isto vrijedi i za *een lantaarn zonder licht* koji navodi Hübnerová. Frazem na doslovnoj razini označava svjetiljku koja ne svijetli, a na idiomatskoj govori o odsustvu razuma. Ipak, pogledamo li sliku (48), vidjet ćemo da svjetiljka ipak gori, stoga frazem ne odgovara slici, već je primjenjiv *met een lantaarn zoeken*, odnosno tražiti svjetiljkom, frazem poznat iz Biblije. (Stoett, 1923; 534-535)

Pojedini autori iznose u svojim korpusima frazeme u kojima je došlo do pomaka u značenju. Naprimjer, Seegers u svom korpusu navodi *Daar steken twee zotten onder één kaproen*, za razliku od Hübnerove i Harreboméea koji navode frazem *twee hoofden onder één kaproen* (18). Razlika nije velika, oba znače biti usko, blisko povezan, pa i u zlu, ali prvi frazem sugerira da je riječ o udruženim luđacima. Ovdje je također kriterij bio u korist učestalijeg oblika, ali i onog koji nema dodatni vrijednosni sud. U slučaju frazema *een ei in 't nest laten* (12), učestalost je također prevagnula u odnosu na *een nestei* koji navodi Hübnerová. Značenje je isto, a odnosi se na spremanje nečeg za budućnost, no struktura frazema je sasvim različita – prvo je izreka, a drugo je fonetska riječ. Izreku spominju Seegers, Stoett i Harrebomée, dok drugi oblik osim Hübnerove spominje još i Harrebomée. Poslovicu *Niemand ooit zo klein iets spon, of het kwam wel aan de zon* (79) Hübnerová izostavlja, tvrdeći da je preopćenita. Istina je da je sunce možebitno prikazano samo iz praktičnih razloga – kao izvor svjetlosti. Ipak, poslovice predstavlja kulminaciju cijele slike. Svojim značenjem obuhvaća sve prikazane frazeme, a njime i ljudske mane i nesreće.

Sastavljajući korpus za analizu, morala sam se odlučiti za određene oblike, a primijenila sam istu metodologiju kao i Hübnerová. Seegersove, odnosno posredno Marijnissenove moderne varijante frazema sam pretražila u rječnicima kako bih došla do najčešće upotrebljivanih varijanti. Korišteni rječnici su Harreboméeov *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal*, Stoettov *Nederlandsche Spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*, Van Daleov *Groot uitdrukkingen woordenboek*, a od internetskih stranica

spreekwoord.nl te spreekwoorden.nl. Usto, korišten je i Sketch Engine (sketchengine.eu),³ jedan od vodećih alata korpusnih istraživanja. Težilo se odabrati što kraće i neutralnije oblike frazema što se tiče roda te infinitivne oblike. Isti izvori su korišteni za objašnjenje značenja frazema.

Još nije postignut konsenzus koliko je frazema na slici uopće prikazano te svaki autor sastavlja vlastiti korpus koji se s drugima preklapa, ali od njih i razlikuje. Uvriježen naziv slike navodi nas da je riječ o nizozemskim, odnosno „flamanskim“ poslovicama. Problem leži u tome što paremiologija 16. stoljeća nije pokazivala preveliki interes za zapisivanjem usmene predaje, narodnih poslovice i ostalih frazema, već se uglavnom orijentirala na poslovice iz klasične književnosti. (Sullivan, 1991; 447) Analizirajući frazeme prikazane na slici, Sullivan ih je podijelila u 5 kategorija:

- 1) frazeme zasnovane na antičkim poslovicama koje su identične narodnima
- 2) frazeme kojima se imenski dio do nekog stupnja razlikuje od izvornih antičkih frazema, ali aktivnost i značenje im je jednako
- 3) frazeme koji se od antičkih predložaka razlikuju u radnji, ali su im imenice i značenje jednaki
- 4) frazeme koji predstavljaju povredu onog što antičke poslovice savjetuju
- 5) frazeme koji nisu posebno, već su općenito vezani uz antičku književnost

Sullivanina analiza pomogla je u traženju hrvatskih ekvivalenata gdje god je bilo moguće odrediti podrijetlo nekog frazema.

³ www.spreekwoord.nl (pristupljeno: 27. srpnja 2022.)
www.spreekwoord.nl (pristupljeno: 27. srpnja 2022.)
www.sketchengine.eu (pristupljeno: 30. srpnja 2022.)

7. Frazeološka analiza

U tablici 1 nalazi se čitav sastavljen korpus frazema koji će se analizirati zajedno s pripadajućim objašnjenjem. Sastoji se od 117 frazema, što je čak 22 više od Hübnerove. Preuzet je njezin način organizacije informacija, stoga je svaki od frazema obilježen brojem koji upućuje na njegov prikaz koji se nalazi u poglavlju *Dodatak*. Frazemi koji se odnose na isti prikaz obilježeni istim su brojem. Vrijedi istaknuti da je Hübnerová istražila učestalost pojave svakog od tih frazema u Harreboméeovom, Stoettovom i Van Daleovom rječniku te Google tražilici. S obzirom na to da razlika u količini frazema nije velika, istraživanje nije ponovljeno, premda bi bilo zanimljivo saznati je li upotreba ovih frazema narasla ili pala. To pitanje će ostati otvoreno za buduća istraživanja.

Tablica 1. Konačni korpus poslovice s pripadajućim značenjem. Prikazi se nalaze u *Dodatku II*.

Broj prikaza	Frazem	Značenje
1	Daar zijn de daken met vlaaien bedekt.	vladavina izobilja i pretjerivanja
2	onder de bezem getrouwd zijn	živjeti u "grijehu", u vanbračnoj zajednici
2	de bezem uitsteken	činiti nešto što se ne smije u odsustvu nadležnoga, slaviti
3	door de vingers zien	nešto namjerno previdjeti, zanemariti
3	een oogje dicht doen	nešto namjerno previdjeti, zanemariti
4	daar hangt het mes	suočiti se s izazovom, opasnošću
4	onder het mes zitten	biti u nervoznom iščekivanju
5	onder het pantoffel zitten	biti nečiji otirač, dopustiti nekome da se nad /kime/ iživljava i zapovijeda
5	een pantoffelheld	hvalisavac, netko tko mnogo govori, a malo radi
6	iemand bij de neus nemen	nekoga prevariti
7	Waar twee strijden, verheugt zich de derde.	okoristiti se tuđom neslogom
7	De gekken krijgen de kaart.	budale imaju sreće
8	De teerling is geworpen.	odluka je donesena
9	't Is naar het vallen van de kaart.	ishod ovisi o sreći
10	op de wereld schijten	pokazati prijezir i nepoštovanje prema svijetu
10	de verkeerde wereld	izokrenutost vrijednosti
11	door het oog van de schaar trekken	biti nepošten u poslu
12	een ei in 't nest laten	čuvati nešto za budućnost
13	tandpijn achter de oren hebben	nekoga pokušati prevariti
14	tegen de maan pissen	učiniti nešto što ne daje rezultate
14	buiten de pot pissen	učiniti nešto glupo, besmisleno
15	al zijn pijlen verschieten	sve potrošiti, ništa ne čuvati za poslije
16	de ene pijl de andere nazenden	učiniti uzaludni pokušaj
17	de gek scheren	nekome učiniti nepodopštinu; nekoga držati budalom
18	twee hoofden onder één kaproen	suučesništvo, udruženost u zlu
18	gelijke monniken, gelijke kappen	isti ljudi su iste sudbine
19	Zij zou de duivel op een kussen binden.	izrazita odlučnost koja savladava i najteže prepreke
20	een pilaarbijter	vjerski licemjer, pretjerana revnost u odlasku u crkvu
20	onder een hoedje spelen	nekoga podmuklo prevariti
21	in de ene hand water en in de andere vuur dragen	dvoličnost, nepouzdanost
22	de haring om de kuit braden	rasipnost
22	Zijn haring braadt daar niet.	negdje ne biti dobrodošao, uzaludno pokušavati

22	het deksel op de kop krijgen	oni koji su pohlepni, najčešće ostanu razočarani
23	De haring hangt aan zijn eigen kieuw.	treba preuzeti odgovornost za vlastite odluke
24	tussen twee stoelen in de as zitten	ostati praznih ruku zbog neodlučnosti i pohlepe
25	een heet hangijzer	težak, neriješen problem
26	de hond in de pot vinden	zakasniti, doći kad više nema ničeg, propustiti priliku
27	de zeug trekt de tap uit	propast zbog neopreznosti
28	met het hoofd tegen de muur lopen	pokušati nemoguće
28	iemand in het harnas jagen	nekoga razljutiti
29	de kat de bel aanbinden	započeti s rješavanjem opasnog problema; o nečemu svima pričati
29	tot de tanden gewapend zijn	biti dobro naoružan, spreman za borbu
29	een ijzervreter	netko tko je ratoboran
30	De een scheert de schapen, de ander de varkens.	Jedan dobiva sve dobro, a drugi sve loše od istog zadatka.
31	met twee monden spreken	licemjerje, lažnost, neiskrenost
32	De een rokkent wat de ander spint.	smisliti podlost i navesti nekoga drugog da je počini
32	Zie, dat daar geen zwarte hond tussen komt.	pripaziti da nešto ne pođe po zlu
33	daar hangt de schaar uit	pohlepa; ondje se preskupo naplaćuje klijentu
33	een lichtekooi	prostitutka, žena lakog morala
34	aan een been knagen	dugotrajno se baviti nekim poslom bez rezultata
34	een hennentaster	hvalisavac, onaj kojemu žena zapovijeda
35	de dag met manden uitdragen	tratiti vrijeme
36	een kaars voor de duivel branden	krivovjerje, prijateljstvo s demonskim radi stjecanja moći
37	bij de duivel te biecht gaan	povjeriti tajne neprijatelju
37	een oorblazer	huškati, nagovarati koga na zlo
38	De vos en de kraan hebben elkaar te gast.	prevariti varalicu
38	bij iemand in het krijt staan	dugovati nekome
38	met dubbel krijt schrijven	prevariti nekoga
39	Als het kalf verdronken is, dempt men de put.	zakašnjela reakcija na nesreću
40	Men moet zich krommen, wil men door de wereld kommen.	Treba biti ponizan da bi se nešto postiglo.
41	met andermans veren pronken	hvaliti se tuđim postignućima
41	de wereld op zijn duimen draaien	moćni ljudi vladaju i manipuliraju svijetom
42	een stok in het wiel steken	sâm sebi nešto onemogućiti ili otežati

43	rozen (parels) voor de zwijnen gooien	tratit dragocjenosti na one koji to ne zaslužuju
44	Zij hangt haar man de blauwe huik om.	zavarati naivnog muža, preljubništvo
45	Het varken is door de buik gestoken.	unaprijed osmišljena odluka, plan djelovanja
46	twee honden aan één been	borba oko iste stvari rezultira gubitkom na obje strane
47	(Onze Heer) een vlassen baard aandoen	licemjerje, prevara
48	Die zijnen pap gestort heeft, kan niet alles weer oprapen.	pogreška se ne može popraviti
49	het bijltje zoeken	tražiti izliku
49	de bijl aan de wortel	ukloniti zlo
49	met lantaarntje zoeken	tražiti nešto što se ne dâ pronaci
50	Hij weet nauwelijks van het ene brood tot het andere te geraken.	manjkati, nemati dovoljno
51	de paal door de oven steken	bankrotirati, propasti
51	tegen een oven gapen	pokušavati učiniti nešto nemoguće ili besmisleno
52	aan het kortste eind trekken	dobiti manji dio
53	Niemand zoekt de andere in de oven, of hij is er zelf in geweest.	Loši ljudi misle loše o drugima.
53	in zijn eigen licht zitten	raditi sâm protiv sebe, , sâm sebi štetiti
54	Zij raapt het kippenei terwijl ze het ganzenei laat.	nerazumni izbor, pohlepa zamučuje mudrost
55	door de mand vallen	ne uspjeti u naumu, ne izvršiti obećanje
56	op hete kolen zitten	nestrpljivost, iščekivanje nečega u strahu
57	Zijn vuur is uitgepist.	izgubiti hrabrost i motivaciju, malodušnost
58	een spiering uitwerpen om een kabeljauw te vangen	nešto dati u nadi da će uzvratiti jačom protuuslugom
59	Grote vissen eten de kleine.	jači tlače one slabije
60	de zon niet in het water kunnen zien schijnen	zavidjeti drugima na sreći, a previdjeti vlastitu
61	het hoofd niet boven water kunnen houden	ne moći se nositi s problemima
62	achter het net vissen	zakasniti, propustiti priliku
63	een aal bij de staart hebben	baviti se nečime što bi se vrlo lako moglo oteti kontroli
63	tegen de stroom zwemmen	stremiti cilju unatoč nepovoljnim okolnostima, otpor prema normalnom i ustaljenom
64	Het is goed brede riemen snijden uit andermans leer.	otvoreno i lagodno raspolagati tuđim novcem
64	De kruik gaat zolang te water tot hij barst.	nesreća će se dogoditi prije ili poslije
65	de kap over de haag gooien	napustiti neko zanimanje

66	geld in het water gooien	rasipanje novca
67	door één gat schijten	suučesništvo, udruženost u zlu
67	Dat hangt als een kakhuis boven de gracht.	nesklad, nešto što nikako ne ide zajedno, nešto ružno s nečim lijepim
67	twee vliegen in één klap slaan	istovremeno postići dva cilja
68	vliegen vangen	gubljenje vremena, ljenčarenje
69	de ring van de deur kussen	odbijeni ljubavnik
69	zijn gat aan de poort vegen	ne mariti za što
70	van de os op de ezel springen	s boljega na gore
71	op de kaak spelen	prisvojiti si nešto, uzurpirati
72	de huik naar de wind hangen	oportunizam, mijenjati mišljenje u skladu s trenutačnom situacijom
72	pluimen in de wind waaien	nešto učiniti bez razmišljanja, besmisleni pothvat
72	naar de ooievaar kijken	gubiti vrijeme, ljenčariti
73	Waar het hek open is, lopen de varkens in het koren.	iz neopreznosti proizlaze nezgode i nesreća
73	Hij loopt alsof hij het vuur in zijn aars had.	žuriti
74	Hem is 't evenveel, wiens huis er brandt, als hij zich maar bij de kolen warmt.	koristiti tuđu nesreću
75	een blok aan het been hebben	voditi težak život; biti oženjen i slijepo služiti supruzi
75	Angst en vrees doen zelfs de ouden rennen.	iz nužde učiniti nešto što inače ne bismo
76	Als de ene blinde de andere leidt, vallen ze beiden in de gracht.	nesposobno vodstvo dovodi do propasti pothvata
76	De reize is nog niet gedaan, al ziet men kerk en toren staan.	ne treba odustati dok cilj nije sasvim postignut
77	Paardenkeutels zijn geen vijgen.	upozorenje na naivnost i nerealnost
78	een oogje in het zeil houden	treba biti oprezan
78	de galg beschijten	ničega se ne bojati
78	Die tot de galg geboren is, verdrinkt niet.	nemoguće je izbjeći sudbinu
79	ganzen hoeden	gubiti vrijeme
80	Niemand ooit zo klein iets spon, of het kwam wel aan de zon.	prije ili poslije se sve razotkrije

7.1. Strukturna analiza prikazanih frazema

Kao što je spomenuto, već se prilikom sastavljanja korpusa ispostavilo da većina frazema iz korpusa nema strogo fiksni karakter, već da određene komponente variraju. Razmotrit ćemo поближе neke od tih slučajeva i vidjeti kakve rezultate to donosi.

Na slici prikazani frazemi koji su po tipu fonetske riječi se odreda sastoje od isključivo jedne autosemantičke riječi, ovdje uvijek imenice, koja je po načinu tvorbe sraslica. Primjerice, *ijzervreter* je nastao od riječi *ijzer*, što znači željezo te *vreter*, odnosno *žderač*, *gutač*. Fonetske riječi uključene u korpusu su bez iznimke fiksne strukture.

Doslovna razina poslovice *Daar zijn de daken met vlaaien bedekt* (1) označava krov prekriven slasticama, a u prenesenom preobilje, neumjerenost i pretjerivanje. Seegers navodi poslovicu u dvije verzije – razlika je u riječi *vlaaien*, odnosno *vladen*. Obje imenice označavaju desert i obje su u množini, *vlaaien* označava pite, a *vladen* označava pudinge. Dakle, razlika je dovoljno mala da ne dolazi do pomaka u značenju. Oba pojma su pretražena u nizozemskom korpusu (nlTenTen20) Sketch Engine-a koji broji 5,890,009,964 pojavnica. Pretraživanje je dalo sljedeće rezultate:

Frazem	Frekventnost
vlaaien	1,893
vladen	38

Dakle, riječ *vlaaien* mnogo je učestalija od *vladen*. Pretražimo li riječi u jednini, vidjet ćemo da se *vlaai* pojavljuje čak 8,330 puta, a *vlade* tek 40. To nam sugerira da se riječ *vlaai* upotrebljava, a *vlade* s oba svoja oblika više nije toliko prisutna u nizozemskom jeziku. Pretragom oba frazema u njihovoj punini daje nam do znanja da ni jedan od dva frazema nije čest:

Frazem	Frekventnost
Daar zijn de daken met vlaaien bedekt	2
Daar zijn de daken met vladen bedekt	1

To potvrđuje Seegersovu tvrdnju da se poslovice više ne upotrebljava (Seegers, 2007; 43) te objašnjava zašto ju je Hübnerová izostavila.

Seegers uparuje dva frazema s prikazom (6) – *iemand bij de neus nemen* i *ze hebben elkaar bij de neus*. Značenje im je isto – nekoga prevariti, a razlikuju se u glagolima *hebben* (imati) i *nemen* (uzeti, držati) te druga sadrži povratno-posvojnu zamjenicu *elkaar*. Harrebomée navodi isključivo verziju s *leiden*, što znači voditi, dok ih Stoett sva tri uvrštava u svoj rječnik. Hübnerová se odlučila za varijantu s *leiden*. Pretraga u Sketch Engineu pokazala je da je *iemand bij de neus nemen* najupotrebljavanija varijanta:

Frazem	Frekventnost
<i>iemand bij de neus leiden</i>	13
<i>iemand bij de neus hebben</i>	99 ⁴
<i>iemand bij de neus nemen</i>	639

Odlučivši se za oblik *iemand bij de neus nemen*, uviđamo da frazem ima djelomično fiksni oblik. Prijedlog *bij*, imenica *neus* i pripadajući joj član *de* fiksni su dio izreke, subjekt se prilagođava kontekstu, a glagol odgovarajućem vremenu.

U slučaju poslovice *De gekken krijgen de kaart* (7), može je se pronaći i u obliku *De gekken trekken de kaart*, kako je navodi Hübnerová. Poslovice u oba slučaja označava da budale prati sreća, a razlika značenja ponovo je minimalna – razlika je u glagolu *dobiti* te *vući*, a objekt koji predstavlja sreću je karta. Možemo reći da joj je, unatoč varijaciji, struktura fiksna,

⁴ Broj je zapravo manji, ali je teško točno odrediti koliko, jer je glagol *hebben* i pomoćni glagol koji se koristi u tvorbi perfekta,

jer se druga varijanta jako rijetko pojavljuje – u korpusu samo dvaput, dok se prva pojavljuje šest puta. To nam oboje ukazuje da poslovice postupno ispada iz upotrebe.

Seegers navodi dvije varijante iste poslovice – *De teerling is geworpen* i *De teerlingen zijn gevallen* (8). Prva je potpuni ekvivalent latinskoj *Alea iacta est* i u potpunosti je fiksne strukture, a drugi mu je značenjski gotovo jednak, ali su mu svi konstituenti u množini. Glagoli *werpen* i *vallen* razlikuju se po tome što prvi znači baciti, a drugi pasti i predikati obje rečenice izrečeni su u pasivu. Potonja poslovice ne se spominje ni u jednom drugom izvoru i uopće se ne pojavljuje u korpusu Sketch Enginea, dok se prva ondje pojavljuje čak 217 puta, a spominju je i Harrebomée i Stoett.

Tussen twee stoelen in de as zitten (24) izreka je koja također dolazi u dvije varijante. Podrijetlo joj je latinska poslovice *Labitur enitens sellis herere duabus*, odnosno onaj koji sjedi na dvije stolice – pada. Erazmo je ne navodi u tom obliku u *Adagia*, već *Duabus sedere sellis*, odnosno samo sjediti na dvije stolice. Iz tog razloga glagol, kao varijabilni dio izreke može biti *vallen* ili *zitten* – pasti ili sjesti. Iz navedenog se vidi kako se poslovice fiksnih konstituenata krati i mijenja u kraće i „labavije“ oblike. Pretraga svih varijacija frazema, pa čak i krajnje, svedene na tri konstituenta, pokazuje da ono što je nekoć bila poslovice ima tendenciju skraćivati do razine izreke, pa i uzrečice:

Frazem	Frekventnost
tussen twee stoelen in de as zitten	5
tussen twee stoelen in de as vallen	1
tussen twee stoelen in de as	9
tussen twee stoelen	154

Svakako treba uzeti u obzir da posljednja dva pretraživanja uključuju i ona prethodna. Seegers navodi varijantu sa *zitten*, a Hübnerová i Stoett uvrštavaju obje u svoj frazeološki korpus. *In de as*, to jest, u pepeo, pučki je dodatak izreci koji nije dobio ekvivalent u hrvatskom. (Sullivan, 1991; 447)

Izreka poznata iz Ezopove basne o vrani, kititi se tuđim perjem, to jest, *met andermans veren pronken* pojavljuje se u još jednoj varijanti – *met geleende veren pronken*. Do temeljne promjene u značenju ne dolazi, razlika je tek u atributu riječi perje. *Andermans* se odnosi na tuđe, a *geleende* na posuđeno. Seegers se opredijelio za prvi oblik, Stoett navodi oba, a Harrebomée ne navodi izreku, već kratko sumira basnu služeći se sintagmom *geleende pluimen*. Hübnerová taj frazem uopće ne uvodi u svoj korpus.

Frazem	Frekventnost
<i>met andermans veren pronken</i>	43
<i>met geleende veren pronken</i>	6
<i>geleende pluimen</i>	17

Met andermans veren pronken pokazao se kao najčešći od sva tri frazema, stoga je on odabran za korpus ovog rada. *Met geleende veren pronken* nije dovoljno čest da bi bio reprezentativan, a *geleende pluimen* nije dovoljno specifičan da bi se moglo dovesti u vezu s prikazom (41).

Jedan od primjera toga da struktura frazema nije uvijek stalna, a koju analizira i Hübnerová je *parels voor de zwijnen gooien*, čemu je potpuni ekvivalent bacati bisere pred svinje. Moguće su varijacije nekoliko konstituenata. Glagoli *gooien* i *werpen* mogu doći na mjesto predikata, a po značenju su sinonimi i zamijenimo li jednog drugim, neće doći do promjene u značenju. Katkad se i glagol *strooien*, raspršiti, može vidjeti u kontekstu ove izreke. Objekt *parels* se također pojavljuje u nekoliko inačica, ali riječ je samo o razlici u načinu pisanja – *parels*, *parelen* i *paarlen*. Promotrimo li prikaz (43), vidjet ćemo da biseri nigdje nisu prikazani, već lik na kojeg se odnosi ova izreka baca ruže pred svinje. Odatle se uz ovaj prikaz veže uzrečica *rozen voor de zwijnen*. Hübnerová tvrdi da se ovaj frazem više ne koristi (Hübnerová, 2010; 59), no pitanje je li on ikad u praktičnom smislu zaživio, uzmemo li u obzir da izraz potječe iz novozavjetne pouke u obliku koji se odnosi baš na bisere. Moguće je

jednostavno da se izraz s ružama ukorijenio na temelju opisa ikonografskog odstupanja do čega je došlo iz praktičnih razloga – prikaz ruže na slici punoj detalja je jasniji i reprezentativniji od bisera, a na razini značenja ružu možemo smatrati jednako lijepim te dragocjenim objektom.

Twee honden aan één been (46) također je uzrečica vrijedna pozornosti što se tiče svoje strukture. Na doslovnoj razini govori o svađi dva psa oko kosti, a u prenesenom smislu upozorava da sve u sukob uključene strane snose posljedice svoje nesloge. Uzrečica je nastala sažimanjem poslovice, no pitanje je koje. Harrebomée bilježi poslovicu *Twee honden, aan één been, Komen zelden overeen*, koja govori da se dva psa ne mogu složiti oko kosti. Stoett je zapisao sličnu poslovicu - *Als twee honden vechten om een been, gaat er de derde mede heen*. Doslovno znači da dok se dva psa bore oko kosti, treći s njom bježi. Tvrdi da se poslije proširila poslovica *Daer twee honden knaegen an een been, die draegen sich selden overeen*, to jest zastarjela verzija prve poslovice. S vremenom je došlo do sažimanja poslovice, a ispadanjem glagola otvoreno je novo mjesto unutar frazema te je on sveden na uzrečicu.

Iz navedenog možemo uvidjeti da velik dio frazema koji su prikazani na slici nije stalne, nepromjenjive konstrukcije kako bi se to moglo predvidjeti iz definicije frazema. Konstituent koji se najčešće može zamijeniti nekim drugim ili sasvim izostaviti, a da ne dođe do velike razlike u značenju ili da je ono jasno iz izrečenog je glagol, premda smo razmotrili i slučajeve gdje su ostali konstituenti zamijenjeni nekim drugim. Protiv stalnosti frazema govori i činjenica da u nekim od primjera složeniji oblici imaju tendenciju sažimanja u kraće, jednostavnije oblike. Jednostavniji oblici su prilagodljiviji različitim kontekstima, otvoreniji te je kod njih veća mogućnost varijacije.

7.2. Tipologija prikazanih frazema

Sastavljeni korpus od 117 frazema razvrstat ćemo prema opsegu, odnosno vrsti frazema. Premda je slika najpoznatija pod nazivom *Nizozemske poslovice*, one zapravo broje tek manji dio frazema koji su na njoj prikazani. Vidjeli smo da je postojala tendencija

skraćivanja poslovice u kraće frazemske oblike, no ne možemo sa sigurnošću reći jesu li svi prikazi bili temeljeni baš na frazemima opsega rečenične strukture koji su postupno sažeti ili su izvorno upotrebljavani na toj razini.

Fonetske riječi čine najmanji dio korpusa – njih je tek 6 i odreda su imenice. To su *pantoffelheld, pilaarbijter, ijzervreter, lichtekooi, hennentaster, oorblazer*.

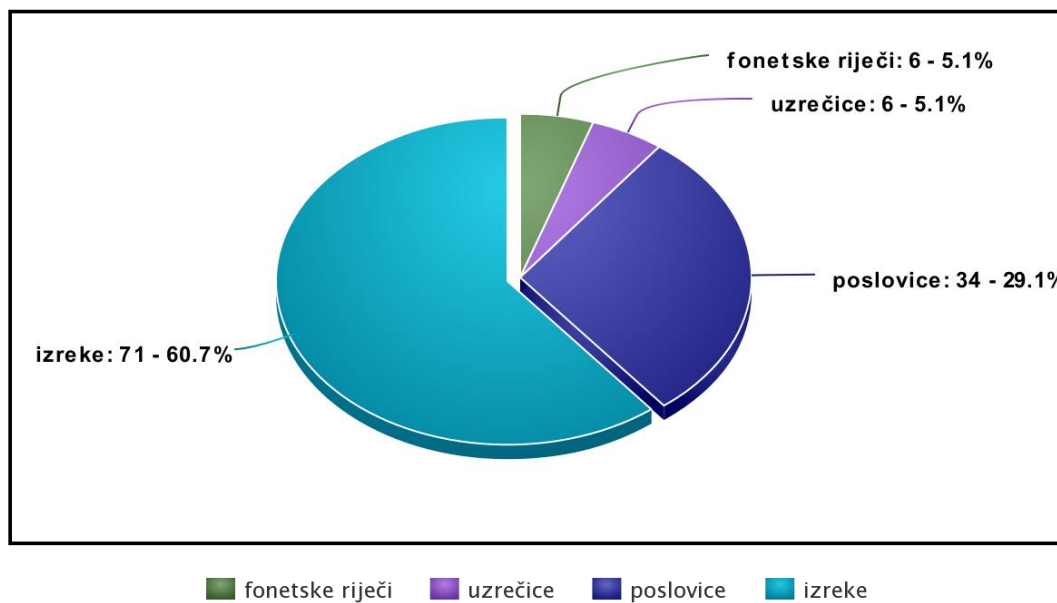
Za stupanj složenija vrsta frazema, uzrečica, nalazi se u korpusu također šest puta. To bi bile *de verkeerde wereld, twee hoofden onder één kaproen, gelijke monniken, gelijke kappen, een heet hangijzer, twee honden aan een been i de bijl aan de wortel*.

Poslovice čine više od četvrtine korpusa – njih je 34: *Daar zijn de daken met vlaaien bedekt; Waar twee strijden, verheugt zich de derde; De gekken krijgen de kaart; De teerling is geworpen; 't Is naar het vallen van de kaart; Zij zou de duivel op een kussen binden; Zijn haring braadt daar niet; De haring hangt aan zijn eigen kieuw; De een scheert de schapen, de ander de varkens; De een rokkent wat de ander spint; Zie, dat daar geen zwarte hond tussen komt; De vos en de kraan hebben elkaar te gast; Als het kalf verdronken is, dempt men de put; Men moet zich krommen, wil men door de wereld kommen; Zij hangt haar man de blauwe huik om; Het varken is door de buik gestoken, Die zijnen pap gestort heeft, kan niet alles weer oprapen; Hij weet nauwelijks van het ene brood tot het andere te geraken; Niemand zoekt de andere in de oven, of hij is er zelf in geweest; Zij raapt het kippenei terwijl ze het ganzenei laat; Zijn vuur is uitgepist; Grote vissen eten de kleine; Het is goed brede riemen snijden uit andermans leer; De kruik gaat zolang te water tot hij barst; Dat hangt als een kakhuis boven de gracht; Waar het hek open is, lopen de varkens in het koren; Hij loopt alsof hij het vuur in zijn aars had; Hem is 't evenveel, wiens huis er brandt, als hij zich maar bij de kolen warmt; Angst en vrees doen zelfs de ouden rennen; Als de ene blinde de andere leidt, vallen ze beiden in de gracht; De reize is nog niet gedaan, al ziet men kerk en toren staan; Paardenkeutels zijn geen vijgen;*

Die tot de galg geboren is, verdrinkt niet; Niemand ooit zo klein iets spon, of het kwam wel aan de zon.

Najveći dio korpusa čine izreke, čak više od pola – njih je čak 71. To su: onder de bezem getrouwd zijn, de bezem uitsteken, door de vingers zien, een oogje dicht doen, daar hangt het mes, onder het mes zitten, onder het pantoffel zitten, iemand bij de neus nemen, op de wereld schijten, door het oog van de schaar trekken, een ei in 't nest laten, tandpijn achter de oren hebben, tegen de maan pissen, buiten de pot pissen, al zijn pijlen verschieten, de ene pijl de andere nazenden, de gek scheren, onder een hoedje spelen, in de ene hand water en in de andere vuur dragen, de haring om de kuit braden, het deksel op de kop krijgen, tussen twee stoelen in de as zitten, de hond in de pot vinden, de zeug trekt de tap uit, met het hoofd tegen de muur lopen, iemand in het harnas jagen, de kat de bel aanbinden, tot de tanden gewapend zijn, met twee monden spreken, daar hangt de schaar uit, aan een been knagen, de dag met manden uitdragen, een kaars voor de duivel branden, bij de duivel te biecht gaan, bij iemand in het krijt staan, met dubbel krijt schrijven, met andermans veren pronken, de wereld op zijn duimen draaien, een stok in het wiel steken, rozen (paarlen) voor de zwijnen gooien, (Onze Heer) een vlassen baard aandoen, het bijltje zoeken, met lantaarntje zoeken, de paal door de oven steken, tegen een oven gapen, aan het kortste eind trekken, in zijn eigen licht zitten, door de mand vallen, op hete kolen zitten, zijn vuur is uitgepist, een spiering uitwerpen om een kabeljauw te vangen, de zon niet in het water kunnen zien schijnen, het hoofd niet boven water kunnen houden, achter het net vissen, een aal bij de staart hebben, tegen de stroom zwemmen, de kap over de haag gooien, geld in het water gooien, door één gat schijten, twee vliegen in één klap slaan, vliegen vangen, de ring van de deur kussen, zijn gat aan de poort veggen, van de os op de ezel springen, op de kaak spelen, de huik naar de wind hangen, pluimen in de wind, naar de ooievaar kijken waaien, een blok aan het been hebben, een oogje in het zeil houden, de galg beschijten i ganzen hoeden.

Tipologija prikazanih frazema

meta-chart.com

Svakako treba naglasiti da je u nekim slučajevima razlika između frazema dosta tanka. Najteže je razgraničiti frazeme na razini rečenice. Poslovice i izreke koje čine većinu korpusa su po svojoj strukturi slične i razlikuju se po subjektu koji je kod poslovice prisutan, a kod izreka izostaje. Izreku *de zon niet in het water kunnen zien schijnen* Hübnerová bilježi kao poslovice, jer joj dodaje subjekt. S obzirom na to da je vezan za sliku i relativno je neutralan, jer glasi *on*, moguće ga je izostaviti, čime postaje izreka.

7.3. Semantička analiza prikazanih frazema

Ideja koja stoji iza Bruegelove slike je već naznačena u prethodnim poglavljima. Didaktična priroda slike izgrađena je mahom na frazemima koji služe kao upozorenje na ljudsku prirodu i ponašanje, stoga se poruke različitih frazema uvelike preklapaju i ponavljaju, a neke od njih je nemoguće svesti na isključivo jednu dimenziju moralne pouke te na jednak način protumačiti. Većina frazema se ipak dotiče neke od sljedećih tema:

- 1) Varanje i pretvaranje – Ova skupina frazema ubraja one koje govore o pretvaranju i namjernom odvrćanju pozornosti od nečega, poput izreke *een oogje dichtdoen*,

do frazema koji osuđuju prevaru i obmanu, poput izreka *iemand bij de neus nemen, de gek scheren* ili poslovice *De vos en de kraan hebben elkaar te gast*.

- 2) Preljub i podčinjenost – Ovi frazemi su često tematski vezani uz žene, premda likovi koji su subjekti tih frazema nisu nužno žene. Izreka *onder de bezem getrouwd zijn* i poslovice *Zij hangt haar man de blauwe huik om* tematiziraju seksualnost koja se smatrala nepoćudnom – bilo da je riječ o nepoštovanju predbračne čistoće ili preljubništvu. Također, podsmjehuju se muškarcima koji su podčinjeni ženama time evocirajući grafike tipa *svijet okrenut naglavce*, gdje se na sličan način aludira na izokrenutost vrijednost dajući ženama veću moć od muškaraca. Izreke *onder het pantoffel zitten, de ring van de deur kussen i een blok aan het been hebben* kritiziraju takve odnose.
- 3) Rasipnost i neumjerenost – Poslovice *Daar zijn de daken met vlaaien bedekt i Het is goed brede riemen snijden uit andermans leer* te izreka *geld in het water gooien* neki su od frazema koji se odnose na nekontroliranost, neumjerenost te rasipnost vlastitim, ali i tuđim resursima, a katkad govore i o nerazboritosti.
- 4) Traćenje vremena i lijenost – Frazemi koji tematiziraju ove mane također su vezani uz nerazboritost, a neki od njih su *de dag met manden uitdragen, vliegen vangen i ganzen hoeden*.
- 5) Licemjerje – Nekolicina frazema se obračunava s vjerskim licemjerjem, oportunistom, promjenjivošću, lažnošću i neiskrenošću – *een pilaarbijter, in de ene hand water en in de andere vuur dragen, met twee monden spreken, (Onze Heer) een vlassen baard aandoen ...*
- 6) Uzaludnost nastojanja i nerazboritost – Izreke *met lantaarntje zoeken, tegen een oven gapen, tegen de stroom zwemmen, met het hoofd tegen de muur lopen, in zijn*

eigen licht zitten dotiču se uzaludnosti nekih ljudskih nastojanja, pokušaja koji ne daju rezultate te nerazboritosti.

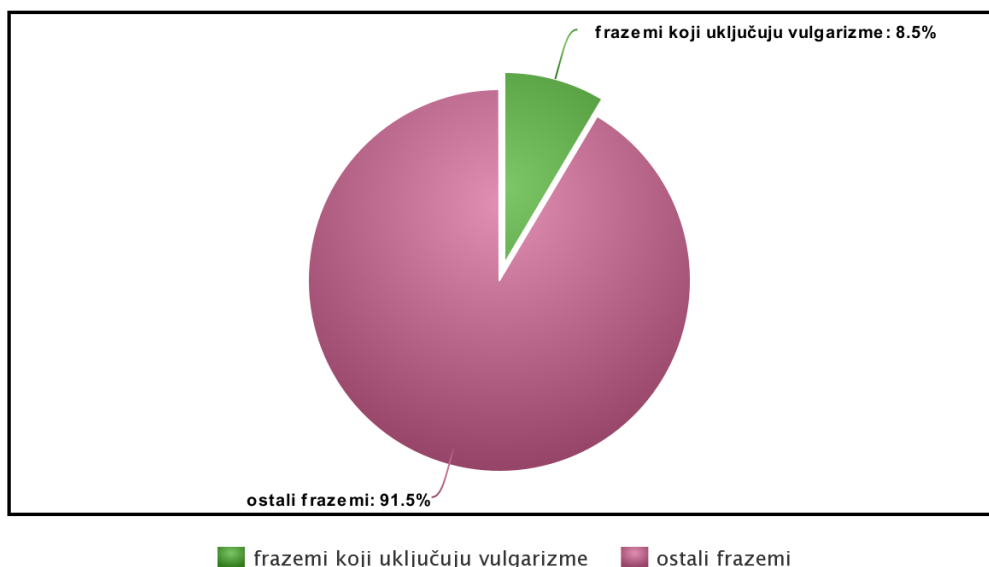
- 7) Neizbježnost sudbine i zaslužena kazna – Frazemi koji upozoravaju na to da je nemoguće izbjeći sudbinu te da sve stiže zaslužena kazna su uzrečica de *bijl aan de wortel*, poslovice *Die tot de galg geboren is, verdrinkt niet i 't Is naar het vallen van de kaart*.

Svaka od navedenih tema obuhvaća različite tipove frazema te ne možemo dovesti ni jedan tip frazema u poseban odnos s nekom od određenih tema.

U skladu s početnom pretpostavkom da narodne poslovice sadrže vulgarizme, ovdje ih je svega deset. Riječ je o sljedećim frazemima: *op de wereld schijten; tegen de maan pissen; buiten de pot pissen; Zijn vuur is uitgepist; door één gat schijten; Paardenkeutels zijn geen vijgen; de galg beschijten; zijn gat aan de poort vegen; Hij loopt alsof hij het vuur in zijn aars had; Dat hangt als een kakhuis boven de gracht*.

Svi navedeni frazemi sadrže vulgarizme koji se izravno ili neizravno referiraju na uriniranje ili defekaciju. Predzadnja dva spomenuta frazema se odnose na stražnjicu, dok se zadnji odnosi na toalet.

Udio frazema koji uključuju vulgarizme

meta-chart.com

Iz navedenog se može zaključiti da se vulgarizmi pojavljuju u tek malom broju frazema u odnosu na cijeli korpus. Još tri frazema bave se seksualnošću – *lichtekooi, onder de bezem trouwen* te *Zij hangt haar man de blauwe huik om*, no oni ostaju na prenesenoj razini, dok na doslovnoj nije uključen ni jedan vulgarizam.

8. Kontrastivna analiza frazema

U poglavlju 4.2. uspostavljen je teorijski okvir koji će poslužiti za promatranje zadanog korpusa. Slijedi analiza svakog od frazema, njegovo doslovno i preneseno značenje te pokušaj određivanja stupnja ekvivalencije odgovarajućeg hrvatskog frazema.

Odabrani ekvivalenti zasnovani su prvenstveno na Kekezovoj zbirci *Poslovice zagonetke i govornički oblici* (1996.), koja tematski grupira poslovice. Drugi izvor koji je najviše pripomogao pronalaženju paralelizama nizozemskim frazemima je *Kontrastivni rječnik poslovice* Mikića i Škare (1992.). On donosi niz poslovice na hrvatskom jeziku te njihove varijante u svim jezicima u kojima se pojavljuju, a to su najčešće engleski, njemački i talijanski te latinski i grčki. Zbirke *Hrvatske narodne poslovice* Filipčić-Španović te *Narodne drame, poslovice i zagonetke* koju je priredio Bonifačić Rožin također su poslužile kao izvor za odabrane frazeme. Velik dio njih zapisan je u nekom od dijalekata, no nerijetko su i općepoznate u obliku standardnog govora. Kad su poznate u književnom obliku, tad su kao takve i navedene, a kad nisu, onda su zabilježene u narječju. Još jedan problem na koji se nailazi prilikom pretraživanja ovih zbirki je da se mnogi frazemi ponavljaju na više mjesta. Primjerice, Kekez spominje *uzdaj se u se i u svoje kljuse* među poslovicama, kao i među izrekama. Daljnjim proučavanjem postaje jasno da su granice sabiranja frazema vrlo tanke i nejasne. Sve zbirke usmjerene su na skupljanje poslovice, dok drugi oblici nisu toliko zastupljeni, s izuzećem Kekeza koji se posvetio i drugim *narodnim* oblicima. Biblijske poslovice su uglavnom pretraživane u Mikićevoj knjizi *Biblijske poslovice u Hrvata* (1994.), a poslovice iz

latinskog u Doroghyjevoj *Blago latinskog jezika* (1966.). Od internetskih izvora korišteni su *Hrvatski jezični portal*, *Baza frazema hrvatskog jezika* te *Kolokacijska baza hrvatskog jezika*.

Dobivene rezultate analize razmotrit ćemo kako bismo vidjeli koji tip ekvivalencije prevladava. Svakom je frazemu pridružen broj kojim je vezan uz sliku koja se nalazi u poglavlju *Dodatak II*.

1) Daar zijn de daken met vlaaien bedekt. - 1

Ondje je krov prekriven pitama. // vladavina preobilja; pretjeranost uživanja

Ekvivalent: imati čega kao Ciganka meda – manja nepodudarnost

2) onder de bezem getrouwd zijn - 2

vjenčati se pod metlom // živjeti u vanbračnoj zajednici

Ekvivalent: živjeti s /kime/ u grijehu – veća nepodudarnost

3) de bezem uitsteken - 2

izvjesciti metlu // činiti nešto što se ne smije u odsustvu nadležnoga, slaviti

Ekvivalent: Kad mačke nema, miševi se vesele – veća nepodudarnost

4) door de vingers zien - 3

gledati kroz prste // nešto namjerno previdjeti, zanemariti

Ekvivalent: gledati /komu/ kroz prste – apsolutna podudarnost

5) een oogje dicht doen - 3

zažmiriti na oko // nešto namjerno previdjeti, zanemariti

Ekvivalent: zažmiriti na jedno oko - apsolutna podudarnost

6) daar hangt het mes - 4

ondje visi nož // suočiti se s izazovom, opasnošću

Ekvivalent: visi mu mač iznad glave – djelomična podudarnost

7) onder het mes zitten - 4

biti pod nožem // biti u nervoznom iščekivanju

Ekvivalent: iščekivati kao Mesiju – veća nepodudarnost

8) onder het pantoffel zitten – 5

biti pod čijom papučom // biti nečiji otirač, dopustiti nekome da se nad /kime/ izživljava i zapovijeda

Ekvivalent: biti pod /čijom/ papučom – apsolutna podudarnost

9) een pantoffelheld – 5

junak papuče // činiti nešto što se ne smije u odsustvu nadležnoga, slaviti

Ekvivalent: papučar – djelomična podudarnost

10) iemand bij de neus nemen – 6

nekoga držati za nos // nekoga prevariti

Ekvivalent: nekoga držati za nos – apsolutna podudarnost

11) Waar twee strijden, verheugt zich de derde. – 7

Gdje se dvoje bori, veseli se treći // okoristiti se tuđom neslogom

Ekvivalent: Dok se dvojica biju, treći se koristi. – apsolutna podudarnost

12) De gekken krijgen de kaart. – 7

Luđaci dobivaju kartu. // budale imaju sreće

Ekvivalent: u bedaka najdeblji krumpir – manja nepodudarnost

13) de teerling is geworpen – 8

Kocka je bačena // odluka je donesena

Ekvivalent: Kocka je bačena – apsolutna podudarnost

14) 't Is naar het vallen van de kaart. – 9

Ovisi kako padne karta. // ishod ovisi o sreći

Ekvivalent: Tako je grah pao. – djelomična podudarnost

15) op de wereld schijten – 10

srati na svijet // pokazati prijezir i nepoštovanje prema svijetu

Ekvivalent: gaziti cijeli svijet - manja nepodudarnost

16) de verkeerde wereld – 10

svijet okrenut naopako // izokrenutost vrijednosti

Ekvivalent: ?

17) door het oog van de schaar trekken - 11

provući kroz ušicu škara // biti nepošten u poslu

Ekvivalent: varati na vagi – manja nepodudarnost

18) een ei in 't nest laten – 12

ostaviti jaje u gnijezdu // čuvati nešto za budućnost

Ekvivalent: čuvati /koga, što/ za sjeme – manja nepodudarnost

19) tandpijn achter de oren hebben – 13

imati zubobolju iza ušiju // nekoga pokušati prevariti

Ekvivalent: dati /komu/ frišku figu – manja nepodudarnost

20) tegen de maan pissen – 14

mokriti na mjesec // učiniti nešto što ne daje rezultate

Ekvivalent: lajati na mjesec – djelomična podudarnost

21) buiten de pot pissen – 14

mokriti izvan noćne posude // učiniti nešto glupo, besmisleno

Ekvivalent: dati dreku pljusku – djelomična podudarnost

22) al zijn pijlen verschieten – 15

potrošiti sve strelice // sve potrošiti, ništa ne čuvati za poslije

Ekvivalent: potrošiti /što/ do posljednje lipe – manja nepodudarnost

23) de ene pijl de andere nazenden – 16

poslati jednu strelicu po drugu // učiniti uzaludni pokušaj

Ekvivalent: poslati lopova da uhvati lopova – manja nepodudarnost

24) de gek scheren – 17

brijati luđaka // nekome učiniti nepodopštinu; nekoga držati budalom

Ekvivalent: nasamariti /koga/, praviti /koga/ budalom – manja nepodudarnost

25) twee hoofden onder één kaproen – 18

dvije glave pod istom kapuljačom // suučesništvo, udruženost u zlu

Ekvivalent: Dva jednaka, lako se uzortače; S kem se družiš, onakov si. –manja nepodudarnost

26) gelijke monniken, gelijke kappen – 18

isti redovnici, iste kapuljače // isti ljudi su iste sudbine

Ekvivalent: Dva jednaka, lako se uzortače; S kem se družiš, onakov si. – manja nepodudarnost

27) Zij zou de duivel op een kussen binden – 19

Ona bi vezala vraga za jastuk. // izrazita odlučnost koja savladava i najteže prepreke

Ekvivalent: Kud đavo nemože, tamo babu šalje. – djelomična podudarnost

28) een pilaarbijter – 20

onaj koji grize stupove // vjerski licemjer, pretjerana revnost u odlasku u crkvu

Ekvivalent: lizati oltare – djelomična podudarnost

29) onder een hoedje spelen – 20

odigrati /nešto/ pod šešikom // nekoga podmuklo prevariti

Ekvivalent: prodati muda pod bubrege – veća nepodudarnost

30) in de ene hand water en in de andere vuur dragen – 21

u jednoj ruci nositi vodu, a u drugoj vatru // dvoličnost, nepouzdanost

Ekvivalent: Jednom rukom bije, drugom rukom miluje. – djelomična podudarnost

31) de haring om de kuit braden – 22

spaliti haringu zbog kavijara // rasipnost

Ekvivalent: klata vola za kilu mesa – djelomična podudarnost

32) Zijn haring braadt daar niet – 22

Ondje se za njega ne peče haringa. // negdje ne biti dobrodošao, uzaludno pokušavati

Ekvivalent: nema za /koga/ tu kruha – djelomična podudarnost

33) het deksel op de kop krijgen – 22

dobiti poklopac na glavu // oni koji su pohlepni, najčešće ostanu razočarani

Ekvivalent: Koji hrt dva zeca tjera, ni jednog ne uhvati – veća nepodudarnost

34) De haring hangt aan zijn eigen kieuw. – 23

Haringa visi o vlastitim škrgama. // treba preuzeti odgovornost za vlastite odluke

Ekvivalent: Kako si prostro, tako ćeš i leći; Kako tko drobi, tako će i kušati. – manja nepodudarnost

35) tussen twee stoelen in de as zitten – 24

između dva stolca u pepelu // ostati praznih ruku zbog neodlučnosti i pohlepe

Ekvivalent: Tko među dva stoca sjedne, lako na zemlju padne; sjediti na dva stolca – djelomična podudarnost

Napomena: Riječ je o latinskoj poslovice koja je u nizozemskom često svedena na izreku, a na hrvatskom funkcionira i kao izreka i kao poslovica. Do razlike u značenju dolazi zbog *in de as*, što je narodni dodatak nizozemskoj poslovice kakvog nema u hrvatskom ekvivalentu.

36) een heet hangijzer – 25

vruća željezna kuka // težak, neriješen problem

Ekvivalent: kvaka

37) de hond in de pot vinden – 26

zateći psa u loncu // zakasniti, doći kad više nema ničeg, propustiti priliku

Ekvivalent: Došli su gosti da oglođu kosti. – manja nepodudarnost

38) de zeug trekt de tap uit – 27

krmača izvlači čep // propast zbog neopreznosti

Ekvivalent: ?

39) met het hoofd tegen de muur lopen – 28

ići glavom o zid // pokušati nemoguće

Ekvivalent: ići glavom o zid – apsolutna podudarnost

40) iemand in het harnas jagen – 28

nekoga najuriti u oklop // nekoga razljutiti

Ekvivalent: /koga/ raspaliti – manja nepodudarnost

41) de kat de bel aanbinden – 29

svezati mački zvonce // započeti s rješavanjem opasnog problema; o nečemu svima pričati
Ekvivalent: uzeti žvale na zub; udarati na sva zvana – manja nepodudarnost

42) tot de tanden gewapend zijn – 29

biti naoružan do zuba // biti dobro naoružan, spreman za borbu
Ekvivalent: biti naoružan do zuba – apsolutna podudarnost

43) een ijzervreter – 29

žderač željeza // netko tko je ratoboran
Ekvivalent: žedan krvi – djelomična podudarnost

44) De een scheert de schapen, de ander de varkens. – 30

Jedan brije ovce, drugi svinje. // Jedan dobiva sve dobro, a drugi sve loše od istog zadatka.
Ekvivalent– ?

45) met twee monden spreken – 31

govoriti s dva usta // licemjerje, lažnost, neiskrenost
Ekvivalent : puhati toplo - hladno – manja nepodudarnost

46) de een rokkent wat de ander spint – 32

Jedna okreće na vretenu ono što druga prede // smisliti podlost i navesti nekoga drugog da je počini
Ekvivalent: ?

47) Zie, dat daar geen zwarte hond tussen komt. – 32

Pripazi da se crni pas ne uvuče. // pripaziti da nešto ne pođe po zlu
Ekvivalent: ?

48) daar hangt de schaar uit – 33

ondje vise škare // pohlepa; ondje se preskupo naplaćuje klijentu

Ekvivalent: oderati /kome/ kožu – manja nepodudarnost

49) een lichtekooi – 33

lagani kavez // prostitutka, žena lakog morala

Ekvivalent: laka žena – djelomična podudarnost

50) aan een been knagen – 34

glodati kost // dugotrajno se baviti nekim poslom bez rezultata

Ekvivalent: glodati голу kost – apsolutna podudarnost

51) een hennentaster – 34

pronalazač kokoši // hvalisavac, onaj kojemu žena zapovijeda

Ekvivalent: – hvalite me usta moja – veća nepodudarnost

52) de dag met manden uitdragen – 35

u košarama iznijeti dan // tratiti vrijeme

Ekvivalent: krasti vrijeme; krasti Bogu dane – manja nepodudarnost

53) een kaars voor de duivel branden – 36

zapaliti svijeću vragu // krivovjerje, prijateljstvo s demonskim radi stjecanja moći

Ekvivalent: zapaliti svijeću vragu – apsolutna podudarnost

54) bij de duivel te biecht gaan – 37

ići vragu na ispovijed // povjeriti tajne neprijatelju

Ekvivalent: ispovjediti dušu vragu – apsolutna podudarnost

55) een oorblazer – 37

onaj koji puše u uši // huškati, nagovarati koga na zlo
Ekvivalent: puniti /kome/ uši – djelomična podudarnost

56) de vos en de kraan hebben elkaar te gast – 38

Lisica i roda/ čaplja jedna drugu zovu u goste. // prevariti varalicu
Ekvivalent: uzvratiti /komu/ istom mjerom; šilo za ognjilo – manja nepodudarnost

57) bij iemand in het krijt staan – 38

nekome biti zapisan u kredi // dugovati nekome
Ekvivalent: imati s /kim/ račune – manja nepodudarnost

58) met dubbel krijt schrijven – 38

pisati dvostrukom kredom // prevariti nekoga
Ekvivalent: ?

59) Als het kalf verdronken is, dempt men de put. – 39

Čovjek zatrpava bunar kad se tele utopilo. // zakašnjela reakcija na nesreću
Ekvivalent: Kasno je pomagati utopljenomu. – djelomična podudarnost

60) Men moet zich krommen, wil men door de wereld kommen. – 40

Čovjek se mora saviti želi li prolaziti svijetom. // Treba biti ponizan da bi se nešto postiglo.
Ekvivalent: Pokornu glavu sablja ne siječe. – manja nepodudarnost

61) met andermans veren pronken – 41

kititi se tuđim perjem // hvaliti se tuđim postignućima
Ekvivalent: kititi se tuđim perjem – apsolutna podudarnost

62) de wereld op zijn duimen draaien – 41

VRTJETI SVIJET NA PALCU // MOĆNI LJUDI VLADAJU I MANIPULIRAJU SVIJETOM

Ekvivalent: imati /što/ u malom prstu – djelomična podudarnost

63) een stok in het wiel steken – 42

zabiti štap u kotač // sâm sebi nešto onemogućiti ili otežati

Ekvivalent: staviti /komu/ štap u kotač – apsolutna podudarnost

64) rozen (parels) voor de zwijnen gooien – 43

bacati ruže (bisere) pred svinje // tratiti dragocjenosti na one koji to ne zaslužuju

Ekvivalent: bacati bisere pred svinje – apsolutna podudarnost

65) Zij hangt haar man de blauwe huik om. – 44

Ogrće svom mužu plavi ogrtač. // zavarati naivnog muža, preljubništvo

Ekvivalent: nabila je mužu rogove – djelomična podudarnost

66) Het varken is door de buik gestoken – 45

svinja je ubodena u trbuh // unaprijed osmišljena odluka, plan djelovanja

Ekvivalent: To je gotova stvar. – manja nepodudarnost

67) twee honden aan een been – 46

dva psa na jednoj kosti // borba oko iste stvari rezultira gubitkom na obje strane

Ekvivalent: Dva psa jednu kost bez svađe glodati ne mogu. – apsolutna podudarnost

Napomena: Kao što je već rečeno, nizozemska poslovice je s vremenom skraćena u uzrečicu, dok hrvatska poslovice još nije došla do tog stadija, a vjerojatno je i da neće, jer više nije često u upotrebi.

68) (Onze Heer) een vlassen baard aandoen – 47

(Gospodinu) stavljati lažnu bradu // licemjerje, prevara

Ekvivalent: izigravati sveca – manja nepodudarnost

69) Die zijnen pap gestort heeft kan niet alles weer oprapen. – 48

Onaj koji je prosuo kašu, ne može je ponovo skupiti // ne treba žaliti za pogreškom
Ekvivalent: Teško je proso sakupiti kad se prospe. – djelomična podudarnost

70) het bijltje zoeken – 49

tražiti sjekiru // tražiti izliku

Ekvivalent: ?

71) de bijl aan de wortel – 49

sjekira na korijenu // ukloniti zlo

Ekvivalent: sasjeći u korijenu

72) met lantaarntje zoeken – 49

tražiti svjetiljkom // tražiti nešto što se ne dâ pronaći

Ekvivalent: tražiti svijećom – apsolutna podudarnost

73) Hij weet nauwelijks van het ene brood tot het andere te geraken. – 50

Jedva može doseći od kruha do kruha. // manjkati, nemati dovoljno

Ekvivalent: jedva sastavljati kraj s krajem; živjeti od plaće do plaće – manja nepodudarnost

74) de paal door de oven steken – 51

staviti kolac u pećnicu // bankrotirati, propasti

Ekvivalent: otići na bubanj – manja nepodudarnost

75) tegen de oven gapen – 51

zijeovati u pećnicu // pokušavati učiniti nešto nemoguće ili besmisleno

Ekvivalent: pokušati pomaknuti planinu; od jalove krave mleko tražiti – veća nepodudarnost

76) aan het kortste eind trekken – 52

izvući kraći kraj // dobiti manji dio

Ekvivalent: izvući kraći kraj – apsolutna podudarnost

77) in zijn eigen licht zitten – 53

sjediti na vlastitu svjetlu // raditi sâm protiv sebe, sâm sebi štetiti

Ekvivalent: ?

78) Niemand zoekt de andere in de oven, of hij is er zelf in geweest. – 53

Nitko drugoga ne traži u peći, ako tamo sam nije bio. // Loši ljudi misle loše o drugima.

Ekvivalent: Ko drugoga ne voli, ni njega ne vole – veća nepodudarnost

79) Zij raapt het kippenei terwijl ze het ganzenei laat. – 54

Grabi kokoške jaje, a pušta guščje. // nerazumni izbor, pohlepa zamućuje mudrost

Ekvivalent: Više vaja danas jaje, nego jutro kokoš. // Bolje je danas jaje nego neg sutra kokoš – djelomična podudarnost

80) door de mand vallen – 55

pasti kroz košaru // ne uspjeti u naumu, ne izvršiti obećanje, raskrinkati svoju pravu prirodu

Ekvivalent: ispasti iz igre – manja nepodudarnost

81) op de hete kolen zitten – 56

sjediti na vrućem ugljenu // nestrpljivost, iščekivanje nečega u strahu

Ekvivalent: biti/ sjediti kao na žeravici – apsolutna podudarnost

82) zijn vuur is uitgepist – 57

vatra mu je popišana // izgubiti hrabrost i motivaciju, malodušnost, malaksati

Ekvivalent: izgubiti dah, podviti rep – veća nepodudarnost

83) een spiering uitwerpen om een kabeljauw te vangen – 58

baciti gavuna da bi uhvatili bakalara // nešto dati u nadi da će uzvratiti jačom protuuslugom

Ekvivalent: baciti /komu/ kost – manja nepodudarnost

84) Grote vissen eten de kleine. – 59

Velike ribe jedu malu. // jači tlače one slabije

Ekvivalent: Velika riba malu jede. – apsolutna podudarnost

85) de zon niet in het water kunnen zien schijnen – 60

ne moći vidjeti sunčev odsjaj u vodi // zavidjeti drugima na sreći, a previdjeti vlastitu

Ekvivalent: ?

86) het hoofd niet boven water kunnen houden – 61

ne moći držati glavu iznad vode // ne moći se nositi s problemima

Ekvivalent: ne moći držati glavu iznad vode – apsolutna podudarnost

87) achter het net vissen – 62

loviti izvan mreže // zakasniti, propustiti priliku

Ekvivalent: kasno Marko na Kosovo stiže – veća nepodudarnost

88) een aal bij de staart hebben – 63

držati jegulju za rep // baviti se nečime što bi se vrlo lako moglo oteti kontroli

Ekvivalent: povući vraga za rep – djelomična podudarnost

89) tegen de stroom zwemmen – 63

plivati protiv struje // stremiti cilju unatoč nepovoljnim okolnostima, otpor prema normalnom i ustaljenom

Ekvivalent: plivati protiv struje – apsolutna podudarnost

90) Het is goed brede riemen snijden uit andermans leer. – 64

Lako je izrađivati široko remenje iz tuđe kože. // otvoreno i lagodno raspolagati tuđim novcem

Ekvivalent: Lasno je biti s tuđijem dobar; lahko je tuđim perjem letit; lasno je s tuđom rukom žeravu grtati – manja nepodudarnost

91) De kruik gaat zolang te water tot hij barst. - 64

Vrč ide u vodu dok se ne razbije. // nesreća će se dogoditi prije ili poslije

Ekvivalent: Koja tikva često na vodu ide, razbiće se. – apsolutna podudarnost

92) de kap over de haag gooien – 65

baciti kapuljaču preko živice // napustiti zanimanje

Ekvivalent: objesiti /što/ o klin – djelomična podudarnost

93) geld in het water gooien – 66

bacati novac u vodu // rasipanje novca

Ekvivalent: baciti što u vjetar, otići u vjetar – djelomična podudarnost

94) door één gat schijten – 67

srati kroz jednu rupu // suučesništvo, udruženost u zlu

Ekvivalent: puhati /s kim/ u istu tikvu – manja nepodudarnost

95) Dat hangt als een kakhuis boven de gracht. – 67

Pristajati kao toalet iznad kanala. // nesklad, nešto što nikako ne ide zajedno, nešto ružno s nečim lijepim

Ekvivalent: pristajati kao prasici / kravi sedlo – manja nepodudarnost

96) twee vliegen in één klap slaan – 68

ubiti dvije muhe jednim udarcem // istovremeno postići dva cilja

Ekvivalent: dvije muhe jednim udarcem

Napomena: Ne postoji antički frazem apsolutne podudarnosti s ovom izrekom, već je najbliže tome *uhvatiti dva vepra jednim povodcem*. Postoje mnoge varijacije tog frazema, a najpoznatija je engleska *two birds with one stone*. (Sullivan, 1991; 449) Zbog toga nije jasno koja je poveznica između dva jezika, ali mogao bi to biti njemački (*zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen*). Nizozemski je frazem oblika izreke, dok je hrvatskom frazemu ispao predikat, čime je izreka postala uzrečicom.

97) vliegen vangen – 68

hvatati muhe // gubljenje vremena, ljenčarenje

Ekvivalent: hvatati muhe

98) de ring van de deur kussen – 69

poljubiti alku na vratima // odbijeni ljubavnik na sve načine pokušava zaslužiti ljubav

Ekvivalent: poljubiti vrata – djelomična podudarnost

99) zijn gat aan de poort vegen – 69

trljati stražnjicom o vrata// ne mariti za što

Ekvivalent: puca mu kurac – veća nepodudarnost

100) van de os op de ezel springen – 70

skočiti s vola na magarca // s boljega na gore

Ekvivalent: s konja na magarca – apsolutna podudarnost

Napomena: Frazem koji uključuje Erazmo u *Adagia* je *ab asinis ad boves*, odnosno s magarca na konja, a pripisuje je Plautu. Promatranjem Bruegelove slike, kao i Hogenbergove grafike gdje je frazem zapisan, vidimo da je prikazan skok s vola na magarca. U kasnijem, antverpenskom izdanju *Adagia* navodi se Prokopijeva *ab equis ad asinos*, a prati je i flamanska varijacija *vant paerd op den ezel*. Obje inačice uzrečice su vjerojatno Bruegelu bile poznate. (Sullivan, 1991; 450) Ekvivalent nizozemskoj izreci je uzrečica koja se može nadopuniti s više glagola, ali može ostati i samostalna.

101) op de kaak spelen – 71

svirati na kladama // prisvojiti si nešto, uzurpirati

Ekvivalent: oteto-prokleta; krivo stečeno, ne blagoslovljeno – manja nepodudarnost

102) de huik naar de wind hangen – 72

okretati plašt prema vjetru // oportunistički, mijenjati mišljenje u skladu s trenutačnom situacijom

Ekvivalent: okretati kabanicu, kaput prema vjetru – apsolutna podudarnost

103) pluimen in de wind gooien – 72

bacati perje niz vjetar // nešto učiniti bez razmišljanja, besmisleni pothvat

Ekvivalent: baciti /što/ u vjetar – djelomična podudarnost

104) naar de ooievaar kijken – 72

gledati rodu // gubiti vrijeme, ljenčariti

Ekvivalent: Trla baba lan, da joj prođe dan, buljiti u prazno, sjediti prekrivenih ruku – manja nepodudarnost

105) Waar het hek open is, lopen de varkens in het koren. – 73

Ondje gdje je ograda otvorena, bježe svinje u polje. // iz neopreznosti proizlaze nezgode i nesreća

Ekvivalent: Nizak plot i psi preskaču. – djelomična podudarnost

106) Hij loopt alsof hij het vuur in zijn aars had. – 73

Trči kao da mu gori stražnjica. // žuriti

Ekvivalent: gorjeti pod petama – djelomična podudarnost

107) Hem is 't evenveel, wiens huis er brandt, als hij zich maar bij de kolen warmt. – 74

Svejedno mu je čija kuća gori, ako se može ugrijati na ugljen. // koristiti tuđu nesreću
Ekvivalent: Kad ti kuća gori, a ti se ogrij. – manja nepodudarnost

108) een blok aan het been hebben – 75

imati blok zavezan oko noge // voditi težak život; biti oženjen i slijepo služiti supruzi
Ekvivalent: uteg oko vrata – djelomična podudarnost

109) Angst en vrees doen zelfs de ouden rennen. – 75

Strah i trepet i starce natjeraju u bijeg. // iz nužde učiniti nešto što inače ne bismo
Ekvivalent: potreba nima zakona; sila Boga ne moli – manja nepodudarnost

110) Als de ene blinde de andere leidt, vallen ze beiden in de gracht. – 76

Kad slijepac vodi slijepca, obojica padaju u kanal. // nesposobno vodstvo dovodi do propasti pothvata
Ekvivalent: Kad slepec vodi slepca, v jamu obodva opadu – apsolutna podudarnost

111) De reize is nog niet gedaan, al ziet men kerk en toren staan. – 76

Put još nije gotov, dok čovjek ne vidi crkvu i toranj. // ne treba odustati dok cilj nije sasvim postignut
Ekvivalent: Ne reci hop, dok preko jarka ne skočiš; Skoči, pa reci hop! – manja nepodudarnost

112) Paardenkeutels zijn geen vijgen. – 77

Konjske izmetine nisu smokve. // upozorenje na naivnost i nerealnost
Ekvivalent: Nije zlato sve što sja. – manja nepodudarnost

113) een oogje in het zeil houden – 78

držati oko na jedru // treba biti oprezan

Ekvivalent: držati /koga, što/ na oku – djelomična podudarnost

114) de galg beschijten – 78

srati na vješala // ničega se ne bojati

Ekvivalent: smijati se smrti u lice – manja nepodudarnost

115) Die tot de galg geboren is, verdrinkt niet. – 78

Ne utapa se onaj koji je rođen za vješala. // nemoguće je izbjeći sudbinu

Ekvivalent: Komu so sođene galge, ne bo se ftopil. – apsolutna podudarnost

116) ganzen hoeden – 79

čuvati guske // gubiti vrijeme

Ekvivalent: mlatiti praznu slamu – veća nepodudarnost

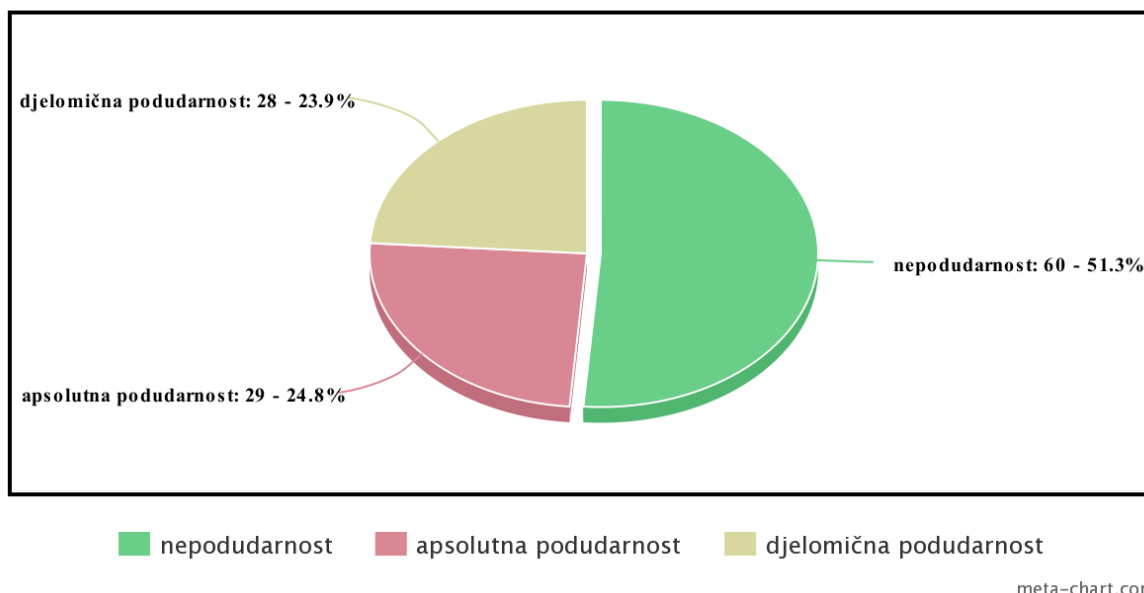
117) Niemand ooit zo klein iets spon, of het kwam wel aan de zon. – 80

Nikad nitko ništa nije učinio, a da nije izašlo na sunce. // prije ili poslije se sve razotkrije

Ekvivalenti: svako djelo dođe na vidjelo; izaći na svjetlo dana – manja nepodudarnost

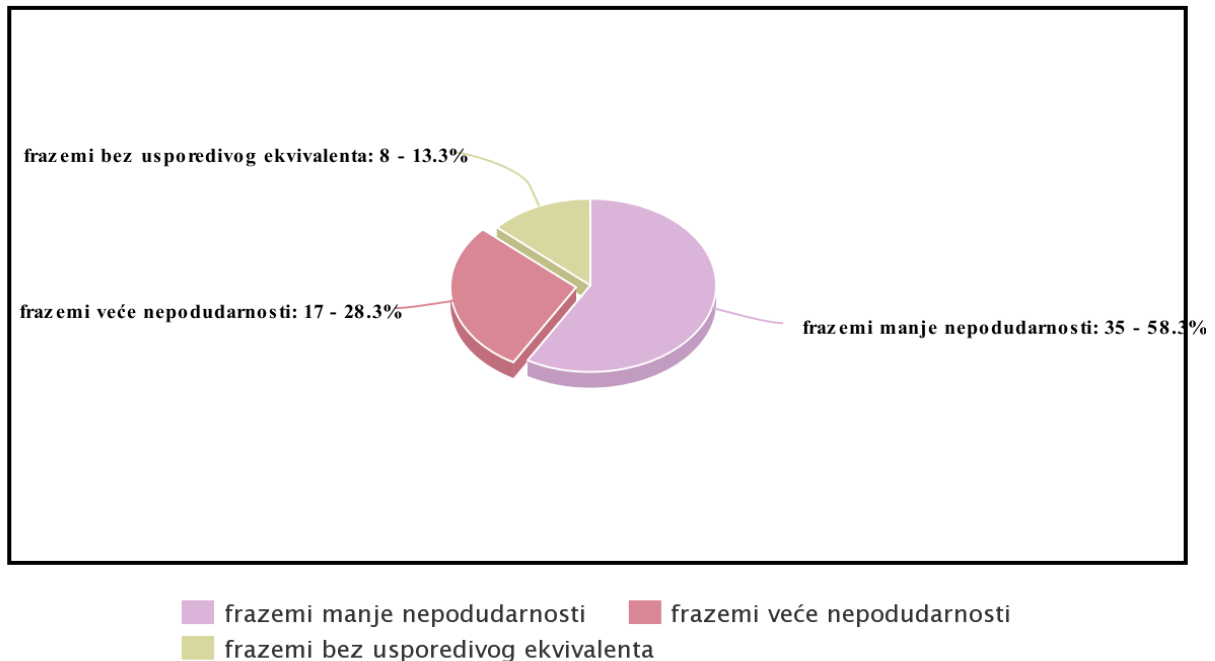
8.1. Rezultat

Udio frazema s apsolutnom i djelomičnom podudarnošću u odnosu na frazeme bez ekvivalenata

Analiza pokazuje da veći dio frazema koje je Bruegel naslikao nema parnjaka u suvremenom hrvatskom jeziku – njih 60. U analizi smo razlikovali stupanj nepodudarnosti, jer je katkad lakše uspostaviti vezu između pojedinih frazema. Primjerice, frazemi *Niemand ooit zo klein iets spon, of het kwam wel aan de zon* i *svako djelo dođe na vidjelo* mnogo su bliži po leksiku i frazemeskoj slici od frazema *het deksel op de kop krijgen* i *Koji hrt dva zeca tjera, ni jednog ne uhvati*. U oba je slučaja riječ o istoj poruci, ali u potonjem primjeru frazemi ne pripadaju istom asocijativnom polju. Slično je u primjeru *op de wereld schijten* i *gaziti cijeli svijet*, gdje postoji leksemna dodirna točka - *svijet*, a slična im je i asocijacija. S druge strane, par *Niemand zoekt de andere in de oven, of hij is er zelf in geweest* i *Ko drugoga ne voli, ni njega ne vole* u suštini predstavljaju istu ideju, no po svim se sastavnicama razlikuju.

Stupnjevi nepodudarnosti

Dijelu frazema ne možemo naći odgovarajući pandan u suvremenom hrvatskom jeziku, jer im je frazemska slika previše udaljena od frazema hrvatskog jezika. Naprimjer, *Zie, dat daar geen zwarte hond tussen komt*, upozorava na pojavu zla, ali u hrvatskom jeziku ne postoji odgovarajući izraz. Takvi frazemi su u manjini, što potvrđuje tezu koju spominje Hübnerová da većina frazema ima neku vrstu ekvivalenta u drugim jezicima, (Hübnerová, 2010; 76) a što se ne kosi sa shvaćanjem frazema kao neprevodive strukture.

Djelomičnih je ekvivalenata u korpusu 28. Na primjeru frazema *de haring om de kuit braden* i odabranog mu ekvivalenta *klati vola za kilu mesa* možemo vidjeti zašto je riječ tek o djelomičnoj podudarnosti. Glagolu *braden* (peći) odgovara glagol *klati* i oba se odnose na pripremu životinje za konzumaciju - haringe, odnosno vola. *Kuit*, ikra, podudara se s kilom mesa kao simbolom dijela veće cjeline. Oba frazema predočuju nerazboritost i rasipnost. Slično je kod izreke *een aal bij de staart hebben* i odabranog joj ekvivalenta *povući vraga za rep*. U

oba slučaja se radi o držanju, odnosno povlačenju nečega za rep, a glavna razlika leži u konstituentu jegulje, odnosno vraga, koji predstavljaju nešto opasno što ne treba izazivati.

Fonetske riječi izdvojile su se kao tip frazema po tome što ni jedna od njih nema apsolutnog ekvivalenta u hrvatskom jeziku. Naime, po tvorbi su sraslice koje ne postoje u tom obliku u hrvatskom jeziku, stoga u najboljem slučaju u hrvatskom mogu imati tek djelomične ekvivalente. Promjer toga su frazemi *pantoffelheld* i *lichtekooi* te u hrvatskom postoje frazemi koji se djelomično podudaraju s njima.

Apsolutnih ekvivalenata je 29, a uglavnom je riječ o frazemima koji, u skladu s tvrdnjom Dobrovol'skog i Piirainenove iz poglavlja 4.2., imaju zajedničko podrijetlo – antičko ili biblijsko.

Tegen de stroom zwemmen izreka je proizašla iz antičke poslovice *Est durum clare contra fluxum natitare*, a navode je Euripid, Ovidije, Seneka, poslije i sveti Augustin i sveti Jeronim. I Erazmo ju je uključio u *Adagia*, što je možebitno poslužilo kao izvor Bruegelu. (Sullivan, 1991; 448) Odgovarajući hrvatski frazem *plivati protiv struje* u svakom od svojih konstituenata odgovara nizozemskom. *De teerling is geworpen, door de vingers zien, Grote vissen eten de kleine, van de van de os op de ezel springen* su neki od frazema također antičkog podrijetla, točno znamo i odakle dolaze, a imaju apsolutne ekvivalente u hrvatskom jeziku.

Frazema, koji su biblijskog podrijetla i imaju apsolutne ekvivalente u hrvatskom jeziku, nešto je manje te kod njih češće nailazimo na sitne strukturne ili leksičke razlike, unatoč kojima ipak možemo govoriti o apsolutnoj podudarnosti. Kod ekvivalenta uzrečice *de bijl aan de wortel* dolazi do pomaka – u hrvatskom jeziku riječ je o izreci *sasjeći u korijenu*. Dakle, riječ je o drukčijem tipu frazema i razlici na razini imenica – glagol, no ovdje možemo reći da glagol obuhvaća imenicu pa se frazemske slike ipak sasvim poklapaju. I kod *Als de ene blinde de andere leidt, vallen ze beiden in de gracht* postoji suptilna leksemna razlika – na mjestu riječi

koja u nizozemskom označava kanal je u hrvatskom riječ za jamu, što sugerira kulturnu uvjetovanost frazetskog izraza, no ipak možemo reći da se radi o apsolutnoj ekvivalenciji.

Frazemi su kulturno uvjetovani, stoga se različite ideje u jeziku često predočavaju na različite, kulturno specifične načine. (Turk, Opašić, 2008; 25) Poslovica *Dat hangt als een kakhuis boven de gracht* iskaz je pojavnosti kanala na području Niskih zemalja i takva poslovica neće imati apsolutni ekvivalent u hrvatskom jeziku, jer kanali nisu značajan dio hrvatskog kulturnog pejzaža. Izreka *een oogje in het zeil houden* iskazuje važnost pomorstva u nizozemskom društvu 16. stoljeća, a u hrvatskoj varijanti frazema leksem *jedro* nedostaje te ga se može zamijeniti bilo čime. Oba frazema upozoravaju na oprez i predostrožnost, a nizozemski je, u ovom slučaju, iz kulturnih razloga nešto specifičniji. Izreka *een spiering uitwerpen om een kabeljauw te vangen* također nema odgovarajuće podudarnosti u hrvatskom jeziku, vjerojatno zato što je bakalar riba hladnijih mora i na Mediteranu nije tako čest. Poslovica *Het is goed brede riemen snijden uit andermans leer* koja je u bliskom odnosu s latinskom izrekom *De alieno ludis corio* u hrvatskom nema oblik koji bi se odnosio na kožarstvo, već istu poruku uobličuje na druge načine (*Lasno je biti s tuđijem dobar; lahko je tuđim perjem letit; lasno je s tuđom rukom žeravu grtati*). Obrtnički je sloj u Nizozemskoj već od kasnog srednjeg vijeka izrazito snažan, stoga je specifičnost te poslovice imala plodno tlo na kojem je mogla nastaviti rasti, dok se u Hrvatskoj razvijala u drugom smjeru.

9. Zaključak

Cilj je rada bio uvidjeti postoje li sličnosti i razlike između nizozemskih i hrvatskih frazema na primjeru Bruegelove slike *Nizozemske poslovice*. Na oba govorna područja se frazeologija kao znanstvena disciplina počela tek nedavno razvijati, no unatoč tome, već odavno postoji tradicija sakupljanja frazema, prije svega poslovice. I ova slika jedan je u nizu pokušaja njihova bilježenja u skladu s humanističkim težnjama Niskih zemalja u 16. stoljeću, premda u vizualnom jeziku. Iako o Bruegelovu životu ne znamo mnogo, a donedavno ga se uglavnom percipiralo kao slikara seljačkih žanr-scena, njegov rad možemo smjestiti u tad već postojeću tradiciju prikazivanja poslovice. To nam ukazuje na Bruegelovu obrazovanost te pripadnost humanističkom krugu.

Na temelju prikaza i nekoliko već sastavljenih korpusa, za potrebe ovog rada sastavljen je korpus frazema koji je potom analiziran. Sastoji se od različitog tipa frazema – u manjoj mjeri fonetskih riječi i uzrečica, a nešto više od poslovice te izreka. Unatoč tome što frazeme često definira kao fiksne, čvrsto vezane strukture, strukturnom analizom smo vidjeli da to nije uvijek tako te da postoje varijacije i mogućnosti zamjene nekih od konstituenata. Semantičkom analizom uvidjeli smo da se frazemi tematski mogu svrstati u nekoliko skupina, nerijetko se značenjski ponavljaju i preklapaju, a svi se odnose na ljudske mane. Manji dio poslovice sadrži vulgarizme.

Cilj kontrastivne analize bio je pronaći ekvivalente nizozemskim frazemima i odrediti im stupanj podudarnosti. 29 frazema ima apsolutne ekvivalente u hrvatskom jeziku i to su uglavnom frazemi kojima podrijetlo možemo pronaći u antici ili Bibliji. Katkad dolazi do manje varijacije jednog konstituenta, no to ne ometa sliku podudarnosti.

Dio se frazema tek djelomično podudara s frazemima korištenim u hrvatskom jeziku i to na način da se leksemске sastavnice tek djelomično podudaraju, a time dolazi i do djelomične podudarnosti frazemske slike. Njih je 28.

Više od pola prikazanih frazema se ne podudara po leksemskim sastavnicama ili frazema sličnosti s hrvatskim frazemima, no moguće je razlikovati i stupanj nepodudarnosti od manje nepodudarnosti do veće. Manja nepodudarnost je svakako prisutnija i većini navedenih nizozemskih frazema se ipak može pronaći frazem odgovarajućeg značenja. U malom broju slučajeva, njih 8, uopće nije moguće pronaći usporediv frazem.

Unatoč činjenici da su frazemi s Bruegelove slike nastali u kulturnim uvjetima koji su nam po mnogočemu daleki, gotovo pola frazema koji su tad korišteni se i danas koristi u hrvatskom jeziku u gotovo identičnom ili vrlo sličnom obliku, a zahvaljujući podrijetlu u izvorima koji su aktualni i danas. Frazemi koji su kulturno specifični, uglavnom su narodnog podrijetla i odnose se na pojmove ili društvene pojave koji za ovdašnju kulturu nisu naročito relevantni, pa zbog tog razloga nisu pronašli odgovarajući izraz u hrvatskom jeziku.

10. Popis korištene literature

- Bonifačić Rožin, N. (ur.), 1963, *Narodne drame, poslovice i zagonetke*, Matica hrvatska: Zora, Zagreb
- Bursiková, K., 2006, *Equivalentie van fraseologismen met kat of/en hond in het Tsjechisch en het Nederlands*, Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy, Prag
- Cahan, C.L., Riley, C., 1979, *Bosch, Bruegel, and the Northern Renaissance*, Avenel Books, New York
- Cotta Ramusino, P., Mollica, F., 2020, "Contrastive Phraseology: Preliminary Remarks", u: *Contrastive Phraseology: Languages and Cultures in Comparison*, Cambridge Scholars Publishing, 1–10
- Cowie, A.P. (ur.), 1998, "Introduction", u: *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*, *Oxford Studies in Lexicography and Lexicology*, Clarendon Press, Oxford University Press, Oxford, New York. 1–20
- Čubelić, T., 1957, *Narodne poslovice i zagonetke*, Zagreb.
- Ćuže, M., 2020, *Korpusna analiza i usporedba ruskih i hrvatskih frazema*, Sveučilište u Zadru, Zadar
- Djiguimkoudre, N., 2020, "A Historical Development of Contrastive Analysis: A Relevant Review in Second and Foreign Language Teaching", *International Journal of Education (IJE)*, 8, 81–96
- Dobrovolski, D.O., Piirainen, E., 2022, *Figurative language: cross-cultural and cross-linguistic perspectives*, 2. izdanje, De Gruyter Mouton, Berlin.
- Doroghy, Z., 1966, *Blago latinskog jezika = (Thesaurus linguae latinae): zbirka latinskih citata, sentencija, poslovice, krilatice, uzrečica, varia, anacreontica, curiosa*, Matica hrvatska, Zagreb
- Feyaerts, K., 2008, "Dutch phraseology", u: *Phraseologie / Phraseology*, De Gruyter Mouton, 644–654
- Filipčić-Španović, S. (ur.), 2009, *Hrvatske narodne poslovice*, Biblioteka Knjigica. Slovo, Zagreb
- Fink-Arsovski, Ž., 2002, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF Press, Zagreb
- Gläser, R., 1998, "The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis", u: *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*, *Oxford Studies in Lexicography and Lexicology*, Clarendon Press; Oxford University Press, Oxford: New York, 125–143
- Harrebomée, P.J., 1870, *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal: of, Verzameling van Nederlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van broegeren en lateren tijd*, Kemink en Zoon
- Hübnerová, P., 2010, *Pieter Bruegel: Nederlandse spreekwoorden. Analyze van de afgebeelde fraseologismen en hun Tsjechische equivalenten*, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Prag
- Kekez, J. (ur.), 1996, *Poslovice zagonetke i govornički oblici*, Matica hrvatska, Zagreb
- Klimaszewska, Z., 1989, "Verbale fraseologie van het Nederlands". *Colloquium Neerlandicum* 10, 227–234
- Kovačević, B., 2020, "Frazeološko nazivlje", u: Mihaljević, M., Hudeček, L., Jozić, Ž. (ur.), *Hrvatsko Jezikoslovno Nazivlje*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 360–377
- Kovačević, B., 2012, *Hrvatski frazemi od glave do pete - Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Kovačević, B., 2008, "Dugo iščekivan frazeološki dvojjezičnik", *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34, 517–519

- Kunzle, D., 1977, "Bruegel's Proverb Painting and the World Upside Down", *Art Bulletin* 59, 197–202
- Menac, A., 2007, *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb
- Michel, E., Charles, V., Bruegel, P., 2012, *Pieter Bruegel, c. 1525-1569*, Parkstone Press International, New York
- Mieder, W., 2004, *Proverbs: a handbook*, *Greenwood folklore handbooks*, Greenwood Press, Westport, Conn
- Mikić, P., 1994, *Biblijske poslovice u Hrvata*, Tragovi. Školska Knjiga, Zagreb.
- Mikić, P., Škara, D., 1992, *Kontrastivni rječnik poslovice*, August Cesarec/Školska Knjiga.
- Oberthaler, E., Hoppe-Harnoncourt, A., Pénot, S., Spronk, R., Sellink, M., Bruegel, P., Thames and Hudson, Kunsthistorisches Museum Wien (ur.), 2018, *Bruegel: The Master*, Thames & Hudson, London
- Seegers, G.H.J., 2007, *Pieter Bruegel de Oudere (1525/30-1569): de Nederlandse spreekwoorden*, Bekking & Blitz Uitgevers
- Smeets, A., 1969, "Pieter Bruegel de oude Leven en werken Chronologisch overzicht", *Vlaanderen* 18, I–II
- Snell-Hornby, M., 1988, *Translation studies: an integrated approach*, J. Benjamins Pub. Co, Amsterdam; Philadelphia
- Stoett, F.A., 1925, *Nederlandse spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*, 2. dio, W.J. Thieme & Cie, Zutphen
- Stoett, F.A., 1923, *Nederlandse spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*, 1. dio, W.J. Thieme & Cie, Zutphen
- Stojić, A., Murica, S., 2010, "Kolokacije – teorijska razmatranja i primjena u praksi na primjerima iz hrvatskoga i njemačkoga jezika", *FLUMINENSIA* 22, 111–125
- Sullivan, M., 1991, "Bruegel's Proverbs: Art and Audience in the Northern Renaissance", *Art Bulletin* 73, 431–466
- Timman, Y., 1992, "Idioom: Meer dan het zout in de pap. De didactiek van idioom in het vreemde-talenonderwijs", *Colloquium Neerlandicum* 11, 79–89
- Turk, M., Opašić, M., 2008, "Supostavna raščlamba frazema", *FLUMINENSIA* 20, 19–31
- Van Gestel, F., 1963, "De omschrijving van spreekwoord, zegswijze, uitdrukking en gezegde", *Nieuwe Taalgids* 56, 214–219
- Verstraten, L., 1992, *Vaste verbindingen: een lexicologische studie vanuit cognitief-semantisch perspectief naar fraseologismen in het Nederlands*, Utrecht
- Zichler, C., 2019, *Metaforische conceptualisatie van emoties in Nederlandse vaste verbindingen*, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
- Zichler, C., 2016, *Onder de loep - Inleiding in de fraseologie / A closer look - Introduction to phraseology in Dutch*, Tinta Könyvkiadó, Budapest

10.1. Internetski izvori

Baza frazema hrvatskoga jezika

URL: <http://frazemi.ihjj.hr/> (pregledano 26.-28. srpnja 2022.)

Hrvatski jezični portal

URL <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pregledano travanj – srpanj 2022.)

Kolokacijska baza hrvatskoga jezika

URL <http://ihjj.hr/kolokacije/> (pregledano 26.-28. srpnja 2022.)

Nederlandse spreekwoorden, gezegden, citaten, uitdrukkingen, spreuken, aforismen en volkswijsheden. (Online Spreekwoordenboek)
URL <https://www.spreekwoord.nl/> (pregledano 29. srpnja 2022)

Sketch Engine
URL <https://www.sketchengine.eu/> (pregledano 20.-29. srpnja 2022)

Spreekwoorden.nl
URL <https://spreekwoorden.nl/> (pregledano 29. srpnja 2022)

11. Summary

Two birds with one stone - a comparison between Dutch and Croatian idioms based on Bruegel's painting *Netherlandish Proverbs*

The aim of this paper is to compare Dutch and Croatian idioms depicted in Bruegel's painting *Netherlandish Proverbs*. The painting was made in the 16th century and has been the subject of phraseological research for a long time. A contrastive analysis was used to find Croatian equivalents to the depicted Dutch phrases.

The theoretical part of the paper compares the development of phraseology in the Netherlands and Croatia and gives a general insight into their linguistic tradition, with a summary of paremiology. This is followed by a comparison of the terminology in both language areas and the establishment of the terminology that will be used later, the definition and categorization of phraseological units. After that, the tools which are used for the core of the paper are explained – the contrastive analysis as well as the concept of equivalence.

The practical part of the thesis is focused on the establishing of the phraseological corpus, which will be later analysed, as well as its sources and criteria for choosing presented. The final corpus consists of 117 idioms on which a structural, typological and semantic analysis was carried out, and an explanation of each idiom was presented.

Contrastive analysis of idioms constitutes the last, main part of the paper. It showed that almost a quarter of the idioms from the corpus has an equivalent in the Croatian language, and 23.9% of them partially coincide with some of the Croatian idioms as they are mostly based on a common source. More than half of the idioms from the corpus do not have a corresponding idiom in the Croatian language, but an idiom with a similar meaning can be found. Only 8 idioms have absolutely no comparable idiom in the Croatian language. It can be concluded that, despite the cultural difference, we can find equivalent idioms in both languages, and their origins are common to be traced either to antiquity or the Bible, but most of the idioms remain culturally specific.

Dodatak I

Slika I
Pieter Bruegel Stariji, *Nizozemske poslovice*, oko 1559.
ulje na platnu, 117 cm x 163 cm, Gemäldegalerie, Berlin

Slika II
 Frans Hogenberg, *Plavi plašt*, vjerojatno između 1556. i 1560.
 Grafika, 37,8 cm x 56,8 cm, Rijksmuseum, Amsterdam

Dodatak II

Frazemi i odgovarajući im prikazi

1. Daar zijn de daken met
vlaaien bedekt.

2. onder de bezem
getrouwd zijn
2. de bezem uitsteken

3. door de vingers zien
3. een oogje dicht doen

4. daar hangt het mes
4. onder het mes moeten

5. onder het pantoffel zitten
5. een pantoffelheld

6. iemand bij de neus nemen

7. Waar twee strijden,
verheugt zich de derde.
7. De gekken krijgen de kaart.

8. De teerling is geworpen.

9. 't Is naar het vallen
van de kaart.

10. op de wereld schijten
10. de verkeerde wereld

11. door het oog
van de schaar trekken

12. een ei in 't nest laten

13. tandpijn achter
de oren hebben

14. tegen de maan pissen
14. buiten de pot pissen

15. al zijn pijlen verschieten

16. de ene pijl
de andere nazenden

17. de gek scheren

18. twee hoofden
onder één kaproen
18. gelijke monniken,
gelijke kappen

19. Zij zou de duivel op een
kussen binden.

20. een pilaarbijter
20. onder een hoedje spelen

21. in de ene hand water en in de
andere vuur dragen

22. de haring om de kuit braden
22. Zijn haring braadt daar niet.
22. het deksel op de kop krijgen

23. De haring hangt aan zijn eigen kieuw.

24. tussen twee stoelen in de as zitten

25. een heet hangijzer

26. de hond in de pot vinden

27. de zeug trekt de tap uit

28. met het hoofd tegen de muur lopen
28. iemand in het harnas jagen

29. de kat de bel aanbinden
29. tot de tanden gewapend zijn
29. een ijzervreter

30. De een scheert de schapen, de
ander de varkens.

31. met twee monden spreken

32. De een rokkent wat de ander
spint.
32. Zie, dat daar geen zwarte hond
tussen komt.

33. daar hangt de schaar uit
33. een lichtekooi

34. aan een been knagen
34. een hennentaster

35. de dag met manden uitdragen

36. een kaars voor de duivel branden

37. bij de duivel te biecht gaan
37. een oorblazer

38. De vos en de kraan hebben
elkaar te gast.
38. bij iemand in het krijt staan
38. met dubbel krijt schrijven

39. Als het kalf verdronken is,
dempt men de put.

40. Men moet zich krommen,
wil men door de wereld
komen.

41. met andermans veren pronken
41. de wereld op zijn duimen
draaien

42. een stok in het wiel steken

43. rozen (parels) voor de
zwijnen gooien

44. Zij hangt haar man de
blauwe huik om.

45. Het varken is door de
buiik gestoken.

46. twee honden aan een
been

47. (Onze Heer) een vlassen
baard aandoen

48. Die zijnen pap gestort heeft
kan niet alles weer oprapen.

49. het bijltje zoeken
49. de bijl aan de wortel
49. met lantaarntje zoeken

50. Hij weet nauwelijks van
het ene brood tot het andere
te geraken.

51. de paal door de oven steken
51. tegen de oven gapen

52. aan het kortste eind
trekken

53. in zijn eigen licht zitten
53. Niemand zoekt de andere in de oven, of hij is er zelf in geweest.

54. Zij raapt het kippenei terwijl ze het ganzenei laat.

55. door de mand vallen

56. op de hete kolen zitten

57. Zijn vuur is uitgepist.

58. een spiering uitwerpen om een kabeljauw te vangen

59. Grote vissen eten de kleine.

60. de zon niet in het water kunnen zien schijnen

61. het hoofd niet boven water kunnen houden

62. achter het net vissen

63. een aal bij de staart hebben
63. tegen de stroom zwemmen

64. Het is goed brede riemen snijden uit andermans leer.
64. De kruik gaat zolang te water tot hij barst.

65. de kap over
de haag gooien

66. geld in het water
gooien

67. door één gat schijten
67. Dat hangt als een kakhuis
boven de gracht.

68. twee vliegen in één klap
slaan
68. vliegen vangen

69. de ring van de deur kussen
69. zijn gat aan de poort veggen

70. van de os op de ezel
springen

71. op de kaak spelen

72. de huik naar de wind hangen
72. pluimen in de wind gooien
72. naar de ooievaar kijken

73. Waar het hek open is, lopen de
varkens in het koren.
73. Hij loopt alsof hij het vuur
in zijn aars had.

74. Hem is 't evenveel, wiens
huis er brandt, als hij zich maar
bij de kolen warmt.

75. Angst en vrees doen zelfs de
ouden rennen.
75. een blok aan het been hebben

76. Als de ene blinde de andere
leidt, vallen ze beiden in de gracht.
76. De reize is nog niet gedaan, al
ziet men kerk en toren staan.

77. Paardenkeutels zijn
geen vijgen.

78.een oogje in het zeil houden
78. de galg beschijten
78. Die tot de galg geboren is,
verdrinkt niet.

79. ganzen hoeden

80. Niemand ooit zo klein
iets spon, of het kwam wel
aan de zon.